

Sammandrag av betänkandet

Bj

Information om arbetsmiljörisker

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Av utredningen rörande
information om risker i arbetsmiljön (INRA)

SOU 1982:33

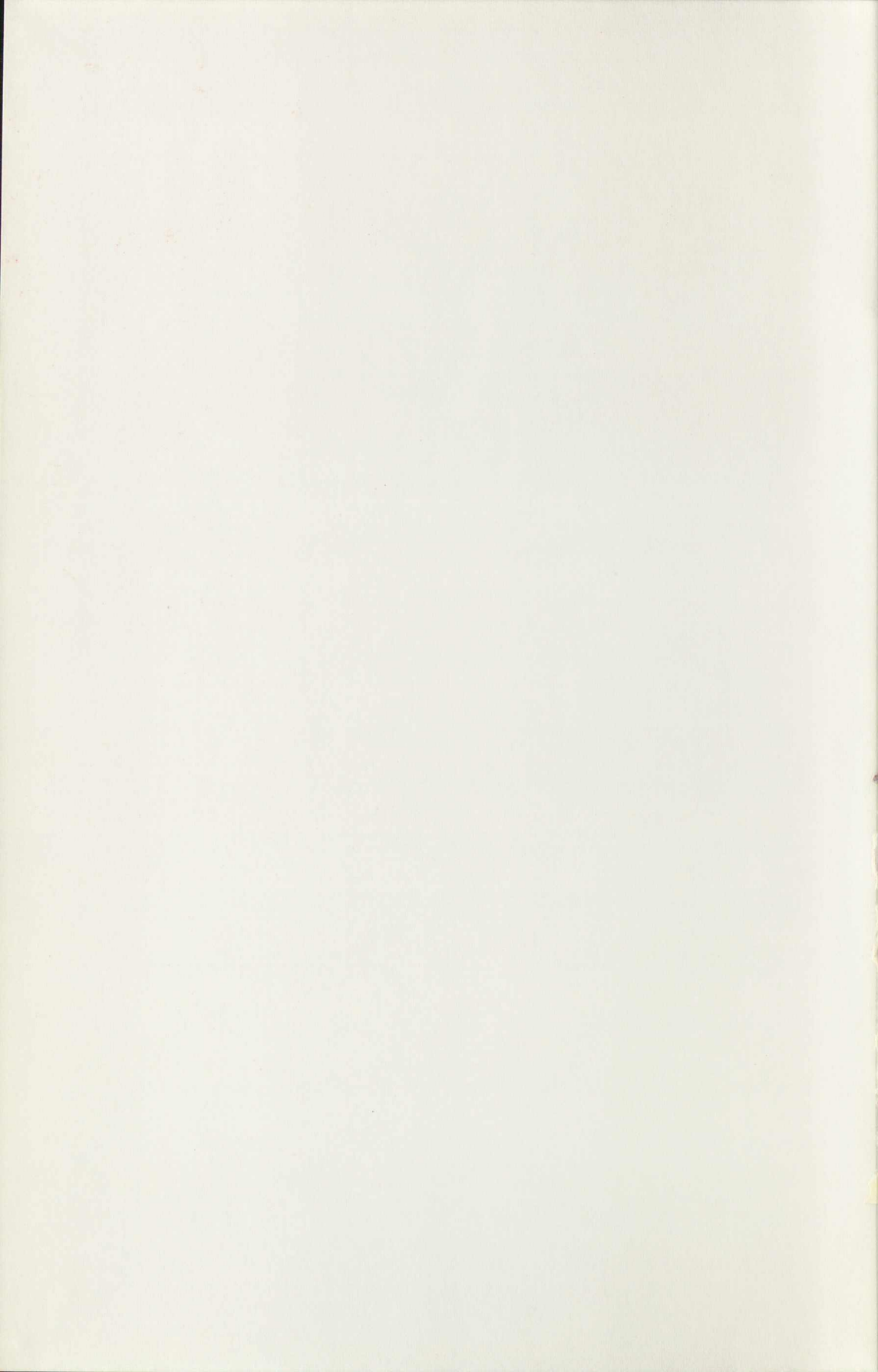
Sammandrag av betänkandet

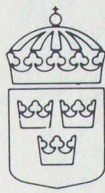
Bj

Information om arbetsmiljörisker

Av utredningen rörande
information om risker i arbetsmiljön (INRA)

SOU 1982:33

Statens offentliga utredningar
1982:33
Arbetsmarknadsdepartementet

///

Information om arbetsmiljörisker

Sammandrag

Betänkande av utredningen rörande
information om risker i arbetsmiljön

Stockholm 1982

Omslag Håkan Lindström
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-07048-0

ISSN 0375-250X

Minab, Surte 1982

Förord

Betänkandet från utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön innehåller en strategi för bättre bevakning av arbetsmiljörisker och bättre spridning av information om riskerna. Den bedöms vara av intresse för många i samhället. Ett sammandrag av betänkandet presenteras här för att underlätta diskussionen omkring utredningens förslag.

Stockholm i juni 1982

Ingar Palmlund

Innehåll

1	<i>Uppdraget</i>	7
2	<i>Problemområdet</i>	9
	Värdering av risker i arbetsmiljön	9
	Tillgång till information om arbetsmiljörisker	11
	Information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder på arbets- ställena	13
3	<i>Överväganden och förslag</i>	15
	Några utgångspunkter	15
	Insatser för att bättre bevaka arbetsmiljöriskerna	16
	Insatser för att bättre bevaka kunskapsutvecklingen om arbets- miljörisker och skyddsåtgärder	21
	Insatser för bättre planering av utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor	27
	Insatser för bättre tillgång till information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder	32
	Insatser för bättre utbildning om arbetsmiljörisker och skydds- åtgärder	36
	Insatser för bättre rådgivning och spridning av information om nya rön om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder	41
	Rådgivning om kemiska hälsorisker i arbetslivet	43
	Organisatoriska frågor	48
4	<i>Särskilda yttranden</i>	51

1 Uppdraget

Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön har haft till uppgift att lägga fram förslag om hur en väl fungerande och kvalificerad bevakning samt en god informationsspridning rörande arbetsmiljörisker ska genomföras. Vikten av att bevaka forskningen samt att fortlöpande sprida forskningsinformation till berörda i arbetslivet betonades särskilt i direktiven för utredningen.

Utredningen har utförts av en särskild utredare samt sakkunniga och experter.

Utredningen har redovisat sina förslag i betänkandet (SOU 1982:30). Information om arbetsmiljörisker jämte bilagorna Värdering av risker i arbetsmiljön (SOU 1982:31) och Arbetsmiljöinformation – påverkan, behov och utbud (SOU 1982:32) samt i detta sammandrag av betänkandet, (SOU 1982:33). Förslagen från utredningen syftar i huvudsak till att effektivisera samhällets insatser för information om risker i arbetsmiljön. De innebär en precisering av vilken roll skilda samhällliga organ bör spela i spridningen av kunskaper om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder.

2 Problemområdet

Värdering av risker i arbetsmiljön

Den snabba tekniska utvecklingen har lett till att vi i vår livsföring och produktion har skapat och byggt in risker som på sikt kanske förändrar människans livsbetingelser på jorden. Det har gjort det allt viktigare att medvetet arbeta med värdering av de risker vi i vårt samhälle och arbetsliv utsätts för. Kunskapen om riskerna ökar ganska snabbt genom att stora resurser satsas på forskning och undersökningar som rör hoten mot människan och miljön. Bedömningarna av vad som är farligt, vilka risker vi kan leva med och vilka vi bör undvika förändras i takt med att kunskaperna växer och kraven i samhället på god livskvalitet höjs.

Mycket har gjorts för att förbättra arbetsmiljön i Sverige. Arbetstiden har gradvis begränsats och kraven på hur en god och sund arbetsmiljö ska vara ordnad har successivt skärpts. Ny arbetsmiljölagstiftning och ökade resurser för bl. a. tillsyn, forskning och utbildning har under de senaste åren stärkt samhällets insatser för att trygga en god arbetsmiljö. Medbestämmandelagstiftning samt uppbyggnad av skyddsorganisation och företagshälsovård har inom företag, myndigheter och andra organisationer givit de anställda större möjlighet att arbeta i en sund och säker miljö.

Risker finns likväl i arbetsmiljön.

I stort sett varje arbetsdag dör en person och varje minut skadas någon genom olyckor i arbetet i Sverige. Förhållanden i arbetsmiljön påverkar hälsotillståndet hos stora grupper arbetstagare. Ifall alla berörda blir bättre informerade om riskerna i arbetsmiljön och om möjliga skyddsåtgärder kan sannolikt den arbetsbetingade ohälsan minskas.

Information är den mängd osäkerhet som avlägsnas när vi får ett meddelande, säger informationsteoretikerna. Information om arbetsmiljörisker är ett led i förändringen av kunskap om arbetsmiljörisker. Kunskapen förändras genom förändringar i värderingen av arbetsmiljörisker, dels genom att nya fakta blir kända, dels genom att bedömningen av vad som är farligt och riskfyllt förändras. I riskvärdering inryms verksamheter av skilda slag. Man kan skilja mellan riskidentifiering, riskuppskattning, riskbedömning och riskkontroll. Begreppet risk förklaras ibland så här: Risk syftar på sannolikheten för händelser och de följder eller skador händelserna förorsakar. Begreppet risk rör väntade eller fruktade negativa konsekvenser av någonting.

Ibland delas riskerna i arbetsmiljön in i fysikaliska och kemiska riskfaktorer. Till fysikaliska riskfaktorer räknas då bl. a. klimat (värme, kyla, drag,

luftfuktighet), buller, vibrationer, belastningar (obekväma arbetsställningar, tunga lyft och liknande), belysning och strålning. Kemiska riskfaktorer är alla kemiska ämnen som man i arbetet kan komma i kontakt med. De kan vara t. ex. lösningsmedelsångor, asbestdamm, metaller, frätande vätskor och ämnen som uppkommer vid speciella arbetsmoment, t. ex. svetsning, eller som bildas i industriella processer eller vid förbränning. Därtill kommer att det psykiska och sociala samspelet på arbetsställena också kan utsätta de enskilda människorna där för påfrestningar. Att värdera risker handlar om att försöka förstå och värdera samband mellan orsak och verkan.

Risk betyder fara. Hur bestäms vad som är en risk i arbetsmiljön? Somliga menar att en risk kan bestämmas bara med utgångspunkt i den utsatta personens värderingar. Andra menar att värdering av sambandet mellan en risk och dess följder – särskilt när det rör sig om tekniskt betonade, komplicerade risker – är något som bara experter bör sköta. Ibland hävdas att värdering av t. ex. arbetsmiljörisker är företagets sak – den ska vara gjord innan en ny produktionsprocess eller produkt tas i användning i ett företag. Ibland sägs att den enda riktiga riskvärderingen kan göras av myndigheterna. De måste bestämma om något är farligt och hur stor risken får lov att vara. I själva verket är det inte frågan om antingen eller. I riskvärdering deltar många olika parter. Riskvärderingen syftar ytterst till att avgöra vilken risk man bör kunna leva med, med andra ord vilken risk man vill eller inte vill utsätta sig själv eller andra för. I värdering av arbetsmiljörisker har enskilda, fackliga organisationer, forskare, företag och myndigheter viktiga roller. Men rollerna är olika, sättet att arbeta med riskvärdering är olika och innebörden i resultatet av riskvärderingen skiljer sig också åt ibland.

Att det är besvärligt att slå fast samband mellan arbete och ohälsa beror bl. a. på att människor utsätter sin hälsa för många påfrestningar av olika slag, såväl i sitt arbete som på andra sätt.

Steget från det att ett samband upptäckts och accepteras vetenskapligt till det att sambandet blir så allmänt känt att kunskapen utnyttjas i det sjukdomsförebyggande arbetet kan därför vara långt. Det kan också ta tid innan den medicinska kunskapen sprids till andra grupper, så att de medvetet kan arbeta med att förebygga och hindra att människor utsätts för en klarlagd arbetsmiljörisk.

Asbest, vinylklorid, bly, radongas, lösningsmedel. . Orden erinrar om kemiska hälsorisker i arbetsmiljön som förekommit i tidningsrubrikerna många gånger under senare år. Vi kommer dagligen i kontakt med ett stort antal kemiska ämnen och föreningar, som var okända för den generation som växte upp under de första decennierna av 1900-talet. Vi möter dem inte minst i arbetslivet. Eftersom det är dyrbart, svårt och tidsödande att fullständigt undersöka kemiska ämnens verkningar innan ämnena tagits i bruk, har det i många fall blivit så att skador upptäckts och riskerna kunnat värderas först i efterhand. Undersökningsmetoderna var länge också otillräckliga men har förbättrats med nya vetenskapliga framsteg. Rädslan för kemiska hälsorisker har emellertid vuxit sig stark. Det kan vara viktigt för den som är speciellt intresserad eller berörd av just de kemiska riskerna i arbetsmiljön att känna till hur värderingen av kemiska hälsorisker i arbetsmiljön går till och vilken roll information har i den värderingsprocessen.

Forskning och vetenskapliga undersökningar spelar en viktig roll i identi-

fieringen av risker. När det gäller risker i arbetsmiljön är upptäckter på arbetsställena samt olycksfall, tillbud och sjukdomar där också av betydelse. Genom riskuppskattningar kan man med hjälp av bl. a. statistiska metoder bestämma hur stor en risk kan vara, hur många den kan drabba och hur allvarliga dess verkningar kan bli. I bedömningen av risker ligger att bestämma vilken eller vilka risker som ska accepteras. Riskbedömningar från samhällets sida utmynnar ofta i lagstiftning, normer och regler för att kontrollera de bedömda riskerna. Samhällets mekanismer för bedömning av risker i arbetsmiljön är fastlagda bl. a. i arbetsmiljölagstiftningen och lagstiftningen om hälso- och miljöfarliga varor. I riskkontroll ligger en kontroll av att reglerna efterlevs. Arbetsgivarna har ansvaret för kontrollen av riskerna i arbetsmiljön på arbetsställena. Arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen med biträde av den kommunala tillsynen svarar för tillsyn och kontroll av att arbetsmiljölagstiftningen och lagstiftningen om hälso- och miljöfarliga varor efterlevs. Sjöfartsverket svarar för tillsynen när det gäller arbete till sjöss.

Tillgång till information om arbetsmiljörisker

Information om arbetsmiljörisker kommer fram genom förändringar i värderingen av arbetsmiljörisker, i form av resultat från forskning, lagstiftning och på många sätt. Kommunikationsproblemen mellan dem som medverkar i värderingen av arbetsmiljörisker eller på annat sätt berörs är emellertid stora. Kunskapsfronten förskjuts också snabbt. Särskilt när det gäller kemiska hälsorisker upplevs bristen på information som skrämmande.

Den vetenskapliga kunskapen om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder växer fram inom många olika vetenskapliga discipliner. Medicinsk vetenskap, beteendevetenskap och teknisk vetenskap är några av de viktigaste vetenskaperna för förståelse av arbetsmiljörisker och vilka riskförebyggande åtgärder som är möjliga. Vetenskaplig litteratur och dokumentation inom det område som ibland internationellt kallas "life sciences", alltså livsvetenskaper, dit mycket av den vetenskap som berör arbetsmiljörisker bör räknas, är omfattande och växer explosivt. Större delen av den vetenskapliga litteratur och dokumentation som berör arbetsmiljöproblem är publicerad utomlands och är skriven på något av de internationellt sett stora språken, oftast engelska. Den riktar sig oftast också till andra vetenskapligt sakkunniga och är svår för lekmän att förstå. Resultaten från utländsk forskning återspeglas visserligen i de forskningsrön som görs i Sverige, men någon direkt för allmänheten avsedd bred presentation av viktigare nya rön som redovisas i den internationella litteraturen finns inte. Inte heller finns någon biblioteks- och dokumentationsservice som särskilt är avsedd för dem som söker information i arbetsmiljöfrågor.

Massmedia är för många i arbetslivet en viktig informationskälla om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder. Massmedia påverkar vilka frågeställningar och problem rörande arbetsmiljörisker som uppmärksammas från samhällets sida och föranleder granskning av vetenskapliga rön om och tidigare bedömningar av riskerna. Deras roll när det gäller saklig upplysning om hur arbetsmiljörisker uppstår och vilka förebyggande åtgärder som kan vidtas är emellertid liten.

Med det ökade intresset för bättre arbetsmiljö har följt ökad efterfrågan på utbildning, information och rådgivning som kan vara stöd i arbetet med att skapa en större medvetenhet om arbetsmiljöns betydelse och om vikten av att förbättra den. Kunskaper som gör det möjligt att delta i arbetslivet och därmed verka i att skapa och värna om en tillfredsställande arbetsmiljö kommer människor till del främst genom det reguljära utbildningsväsendet, dvs. grundskola, gymnasieskola, universitet och högskolor, arbetsmarknadsutbildning och annan utbildning som samhället tillhandahåller som förberedelse för arbetslivet. Det är därigenom som grunden läggs för förståelse av de risksituationer som kan möta i arbetslivet och för insikt om hur riskerna kan begränsas och undanröjas. Arbetsmiljöfrågorna har emellertid inte beretts tillräckligt utrymme i undervisningen vid skolor och högskolor.

De samhälleliga reformerna på arbetsmiljöområdet under 1970-talet gav stora grupper i arbetslivet rätt till särskild utbildning i arbetsmiljöfrågor. Arbetarskyddsfonden skapades för att ge stöd till sådan forskning och utveckling samt utbildning och upplysning som kan motverka uppkomsten av yrkesskador och annan av arbetsmiljön betingad ohälsa eller förbättra arbetsmiljön och därmed främja hälsa och säkerhet i arbetslivet. Arbetsmarknadens parter har aktivt medverkat i omfattande utbildnings- och informationsinsatser i arbetsmiljöfrågor, såväl var för sig som genom gemensamma insatser. Totalt fick under 1970-talet ca 350 000 i arbetslivet verksamma personer orienterande grundutbildning i arbetsmiljöfrågor. Utbildningsbehovet är emellertid inte tillgodosett därigenom. Nya skyddsombud och förtroendevalda på arbetsställena behöver också i fortsättningen få orienterande grundutbildning. Det finns därtill stort behov av fortbildning om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder, för att de i arbetslivet verksamma skall få tillfredsställande kunskaper om hur de kan skydda sig själva och andra.

Trots att utbudet av information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder är ganska stort finns det hinder av skilda slag mot upplysning. Okunnighet om var information finns att få kan vara ett sådant hinder. Ett annat informationshinder är att information kan vara svårbegriplig. Oftast förutsätter den som "sänder" information att mottagaren eller mottagarna har särskilda kunskaper och föreställningar som är nödvändiga för att förstå nyanserna i det som uttrycks. Den som inte behärskar det språk, de begrepp och de teorier som information vilar i är hindrad från att förstå den. Flera undersökningar har visat att ganska få vuxna svenskar obehindrat kan använda skriftlig information. Brist på tilltro till den som informerar kan också blockera mottagarnas benägenhet att ta emot ett meddelande. Brist på ekonomiska resurser för att köpa avgiftsbelagd information samt institutionella hinder kan också praktiskt begränsa tillgång till information och upplysning.

Till institutionella hinder kan räknas lagar, avtal m. m. som reglerar hur tillgänglig viss information får vara. Arbetstagarna och deras företrädare har enligt medbestämmandelagen, arbetsmiljölagen, vissa andra lagar och dessutom ingångna avtal rätt att ta del av sådant som rör deras arbete och förhållanden i arbetsmiljön som påverkar dem. Ibland upplever arbetstagarna och deras företrädare ändå att de inte får del av allt de skulle behöva veta för att förstå vilka risker de utsätts för och hur de ska värna om liv och hälsa.

Arbetsgivarna har enligt arbetsmiljölagen ett allmänt åliggande att se till att de som är anställda hos dem vet vad som behövs för att undgå risker i arbetet.

Arbetsgivarnas möjligheter att få tag på information som tydligt belyser hur farlig en produkt eller en produktionsprocess kan vara är emellertid ofta i praktiken begränsade. De flesta arbetsgivare förlitar sig på den information om olika produkters och teknologiers risker som producenter och leverantörer är skyldiga att lämna. Producenter och leverantörer har visserligen skyldighet att ge upplysningar om hur deras produkter bör användas och vilka risker deras produkter kan medföra. Deras redovisning till kunderna – som ofta i egenskap av arbetsgivare har informationskyldighet gentemot sina anställda – är emellertid många gånger ofullständig, eftersom deras egna kunskaper ofta är otillräckliga.

Fackliga organisationer, som verkar för god säkerhet i arbetet för sina medlemmars del, har begränsade möjligheter att få del av information som rör produktionsförhållanden m. m. hos en enskild arbetsgivare. De kan egentligen bara få sådana upplysningar om förhållandena på ett arbetsställe som den enskilde arbetsgivaren är beredd att ge dem. De fackligt förtroendevalda kan inte vara heller utan vidare upplysa centrala fackliga organisationer om sådant som de själva fått veta under tystnadsplikt.

Myndigheter, som svarar för kontroll och tillsyn av arbetsmiljön, har rätt enligt lag att få en information om förhållandena i arbetslivet som de bedömer att de behöver för sin tillsyn. De har i sina akter och register uppgifter om förhållandena på arbetsställena som är av stor betydelse för kontrollen av arbetsmiljörisker och inte minst för planering av förebyggande åtgärder. Det finns förväntningar på att den information om risker i arbetsmiljön som myndigheter förfogar över ska vara offentlig och tillgänglig för bl. a. fackliga organisationer. I svensk statlig och kommunal förvaltning gäller visserligen som huvudregel den s. k. offentlighetsprincipen, som innebär att envar kan begära att få ta del av allmänna handlingar hos en myndighet. Myndigheten får vägra utlämnande endast med stöd av bestämmelse i sekretesslagen. Skyldighet för myndigheten att hemlighålla information (sekretess) förutsätter i regel att utlämnande av uppgifter skulle medföra skada i någon bemärkelse som är angiven i lagen. I fråga om arbetsmiljöinformation är det främst skaderisk för enskilda om känsliga uppgifter röjs om deras affärs- eller driftsförhållanden, som kan medföra sekretess hos myndigheten och därmed hindra utomstående att ta del av den.

Information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder på arbetsställena

Det finns många organ som genom rådgivning, utbildning och annan informationsverksamhet påverkar arbetsgivare och arbetstagare i arbetsmiljöfrågor. Företagshälsovård, regionala skyddsombud, yrkesinspektion, yrkesmedicinska kliniker, organisationerna på arbetsmarknaden, branschorgan och massmedia ska särskilt nämnas. Vilken information som når det enskilda arbetsstället beror bl. a. på om företagshälsovård och regionala skyddsombud finns att tillgå, om arbetsgivare och anställda är anslutna till intresseorganisationer samt hur väl organiserad skyddsverksamheten är.

Information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder har en väsentlig roll att fylla i förändringsarbetet på arbetsställena. Verksamhetens art och

organisation samt vilken funktion olika personer har inom verksamheten påverkar behovet av information i arbetsmiljöfrågor.

Arbetsgivaren har skyldighet att själv vara väl informerad i arbetsmiljöfrågor och ska se till att de anställda får god kännedom om de förhållanden, under vilka arbetet bedrivs, och upplyses om de risker som kan vara förbundna med arbetet. Arbetsgivaren ska t. o. m. förvissa sig om att arbetstagarna har den utbildning som behövs och att de vet vad de har att iakttaga för att undgå risker i arbetet. Arbetsgivare i småföretag, liksom ensamföretagare, har dock ofta svårt att följa utvecklingen i arbetsmiljöfrågor eftersom många av dem ej har företagshälsovård och inte heller tillgång till den information som sprids genom organisationerna på arbetsmarknaden. Arbetsledarna har en viktig roll i att förmedla information till de anställda. Många arbetsledare saknar emellertid utbildning och tid för uppgiften. Ofta har skyddsombuden både bättre utbildning och större tillgång till löpande information i arbetsmiljöfrågor än arbetsledarna.

Regionala skyddsombud, huvudskyddsombud och skyddsombud som arbetar i verksamheter med många olika miljöproblem har särskilda svårigheter att hålla sig informerade om alla miljöfrågor som kan vara aktuella för det egna arbetsstället.

För den enskilde arbetstagaren är det viktigt att känna till vilka instruktioner och föreskrifter som gäller för den egna arbetsplatsen och vilka skyddsåtgärder som han eller hon ska vidta för att skydda sig själv och andra samt för att förebygga olycksfall och ohälsa.

Det finns ca 4 miljoner arbetstagare i landet. Deras förutsättningar att ta emot och förstå information om arbetsmiljörisker är mycket olika. Invandrare är en av de grupper som särskilt behöver uppmärksammas av dem som informerar om arbetsmiljörisker.

Verksamhetens art, arbetets organisation och arbetsplatsernas utformning präglar arbetsmiljön på arbetsställena. De flesta arbetsmiljöproblem löser man därför varken med ökad information eller utbildning, även om utbildning och information kan bidra till problemens lösning. Ökad kunskap för den enskilde arbetstagaren är inte heller alltid tillräckligt för att han eller hon ska kunna undvika risker eller åstadkomma förbättringar. Oftast behövs dessutom förändringar av arbetsorganisation, produktionsprocesser, material och arbetsplatser för att skapa en tillfredsställande och riskfri arbetsmiljö.

Även om information och utbildning om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder inte i sig kan skapa en säker arbetsmiljö är det viktigt att den undanröjer osäkerhet och stimulerar till sökande efter ytterligare information, så att onödigt risktagande minskar.

3 Överväganden och förslag

Några utgångspunkter

Arbetsmiljöns betydelse för uppkomsten av sjukdom och skada är svårt att värdera. Av arbetsskadestatistik och sjukstatistik framgår emellertid att vissa grupper av människor genom sitt arbete utsätts för större hälsorisker än befolkningen i övrigt. Kunskaperna om riskerna i arbetsmiljön och riskförebyggande åtgärder växer fram successivt genom iakttagelser, rådgivning och annan informationsverksamhet. Brister i kunskapen om risker i arbetsmiljön förklarar till en del att människor kan arbeta länge i en miljö som man för sent upptäcker har skadat deras hälsa.

Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön har betraktat det som naturligt att behandla inte bara information om risker i arbetsmiljön utan också information om åtgärder som vidtas som skydd mot arbetsmiljörisker.

Utredningen har haft följande utgångspunkter för sina överväganden:

- Arbetsmiljön ska enligt arbetsmiljölagen vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället. I arbetsmiljölagen står också att arbetsmiljön ska anpassas till människans förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende samt att det ska eftersträvas att arbetet anordnas så, att arbetstagaren själv kan påverka sin arbetssituation. Insatser för bättre information om risker i arbetsmiljön bör vara medel att nå de i lagen formulerade målen.
- Utredningens överväganden är i huvudsak ägnade åt att effektivisera samhällets insatser för information om risker i arbetsmiljön. Utan en aktiv medverkan från arbetsmarknadens organisationer samt enskilda arbetsgivare och arbetstagare kan dock samhällets insatser inte väntas få genomslagskraft på det enskilda arbetsstället.
- Människors benägenhet att ta emot information och handla beror bl. a. av deras kunskaper. Kunnighet är en god grund för den som vill påverka arbetsmiljön.
- Arbetsmiljön formas av hur produktionen är ordnad. Upplysning genom utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet är inslag i ett ständigt pågående förändringsarbete i samhället. För att förändra medvetenhet, attityder och beteenden i arbetslivet behövs information. Det räcker emellertid inte alltid. För att åstadkomma verkliga förändringar behövs insatser främst av annan art, nämligen beslut om förändringar i arbetsorganisation och produktionsprocesser som tar sig uttryck i inves-

teringar, inköp och andra åtgärder. Information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder kan inte ersätta sådana beslut – men kanske bidra till att de bättre tillgodoser att arbetsmiljön blir tillfredsställande.

- Det statsfinansiella läget gör att ekonomisk återhållsamhet med samhällsliga medel anses angelägen. Kravet på medveten prioritering av insatser från den offentliga sektorns sida ökar därmed.

Tillkomsten av ny kunskap berörs först av utredningen. Identifiering av risker genom forskning och på annat sätt, tillväxten av kunskap genom sammanställningar och jämförelser av kända rön, bevakning av kunskapsutveckling inom och utom landet och omvärdering av tidigare kunskap ingår däri. Sedan behandlas på vilket sätt vunnit kunskap kan spridas från dem som ursprungligen är i besittning av den till dem som på olika sätt berörs eller är i behov av den. Planering av informationsspridning, åtgärder för att göra information tillgänglig och begriplig samt val av kanaler för att tillhandahålla och sprida information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder.

Insatser för att bättre bevaka arbetsmiljöriskerna

Finns den information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder som behövs? Kan kunskapstillväxten påverkas så att mer information kommer fram om de problem som är angelägna att lösa? Kan kunskapstillväxten planeras så att nya rön om misstänkta eller kända risker kommer fram tidigare? Eller så att okända risker upptäcks tidigare? Detta kan sammanfattas i frågan: Hur kan bevakningen av riskerna i arbetsmiljön förbättras?

En bättre bevakning av arbetsmiljöriskerna kan bidra till att relevant information blir tillgänglig för dem som berörs av arbetsmiljörisker eller som av andra skäl har anledning att vara medvetna om risker i arbetslivet och om åtgärder, som kan vidtas för att förebygga riskerna.

För att arbetsmiljörisker ska kunna identifieras tidigt, dvs. innan de förorsakat alltför många alltför stora skador, krävs forskning och kritisk vetenskaplig prövning av forskningsresultat. Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön har inte sett som uppgift att granska och pröva den forsknings- och undersökningsverksamhet om förhållanden i arbetslivet som pågår eller planeras men behandlar dock några problem som rör forsknings- och undersökningsverksamhet.

- Den forskning och utveckling i det svenska samhället som är inriktad på en viss samhällssektor ska helst i princip vara ett hjälpmedel i sektorns verksamhet och organiseras med utgångspunkt i de krav som verksamheten inom sektorn och behovet av samverkan med andra samhällssektorer ställer. Ett kärt ekonomiskt läge skärper därtill kraven på prioritering av hur samhällsliga medel används så att resultatet av användningen på bästa sätt kan nyttiggöras i samhället.

De krav arbetarskyddsstyrelsen ställer på sin egen forskningsverksamhet, formulerade med utgångspunkt i behovet av underlag för tillsynen enligt arbetsmiljölagen är inte väl kända utanför myndigheten. Detta upplevs ibland som en brist. Oklarhet i prioritering och planering av forskningen kan t. ex. innebära svårigheter att få fram ett aktuellt vetenskapligt underlag då arbetarskyddsstyrelsen i kontakt med arbets-

marknadens parter ska bedöma arbetsmiljörisker och omsätta denna bedömning i praktiska regler i syfte att skydda de anställda. Vidare saknas i många stycken önskvärd forskning om utfallet av kontrollen av arbetsmiljön och effekter av vidtagna åtgärder, som också skulle kunna vara av värde som underlag för tillsynen enligt arbetsmiljölagen.

Utredningen förordar att arbetarskyddsstyrelsen redovisar ett program för arbetarskyddsstyrelsens forskningsverksamhet med prioritering av områden och problem som är väsentliga med hänsyn till arbetarskyddsstyrelsens behov av underlag för tillsynen enligt arbetsmiljölagen. Programmet bör innefatta en inventering av de egna forskningsbehoven samt en bedömning av i vilken utsträckning behoven kan tillgodoses med egna resurser och i vilken utsträckning externa resurser – främst inom universitetsområdet – måste anlitas.

- Behovet av styrning av insatserna i toxikologisk forsknings- och undersökningsverksamhet behöver därtill uppmärksammas. Hanteringen i arbetslivet av kemiska ämnen och produkter har länge byggt på förutsättningen att ämnena och produkterna är ofarliga, så länge man inte känner till något om vilka skadliga verkningar som de kan ha. Nu hävdas allt oftare att en grundprincip ska vara att ett ämne betraktas som hälsofarligt intill dess att motsatsen är bevisad. Önskemålet är visserligen omöjligt att tillgodose, men det är ett tydligt uttryck för stora behov av ökade kunskaper om de kemiska hälsoriskerna. Behovet av ökad forskning om kemiska ämnens och produkters effekter på människa och miljö blir därmed uppenbart. Det saknas en samordnad prioritering av den med statliga medel finansierade toxikologiska forsknings- och undersökningsverksamheten med utgångspunkt i en plan över prioriterade ämnen, produkter och problem som behöver undersökas. Produktkontrollnämnden bör därför i samverkan med berörda myndigheter inventera behovet för den produktkontrollerande verksamhetens del av toxikologisk forsknings- och undersökningsverksamhet i ett förslag till nationellt toxikologiskt program. Med hänsyn till det stora politiska intresse som finns för de kemiska hälsoriskerna i vårt samhälle bör resultatet av en sådan inventering redovisas för regeringen.
- Kartläggningar och undersökningar av arbetsmiljön i syfte att få bättre överblick av arbetsmiljöförhållandena och hur de påverkar människors hälsa kan vara ett viktigt bidrag i bättre underlag för planering av hälso- och sjukvård i landet.

Större delen av de översiktliga kartläggningar och undersökningar om arbetsmiljön som gjorts har varit grundade på intervjuer och enkäter där människor subjektivt uttryckt sina upplevelser och värderingar. Det finns endast få publicerade breda, översiktliga undersökningar av arbetsmiljön som baserats på mätningar eller andra någorlunda objektiva iakttagelser. Det är därför inte lätt att få en fast grund för överväganden om var i svenskt arbetsliv arbetsmiljöproblemen i någon bemärkelse är störst och allvarligast och därför bör prioriteras. Framåtblickande bevakning av hur förändringar i produktionsförhållandena i stort kan påverka de sysselsattas hälsa och säkerhet i syfte att arbetsmiljörisker ska kunna uppmärksammas tidigt saknas också.

Det är enligt utredningens mening väsentligt, att behovet av översiktliga

undersökningar av arbetsmiljöns tillstånd och utveckling och behovet av framåtblickande studier av teknikutveckling m. m., som kan förändra förutsättningarna för människors arbete, uppmärksammas bl. a. av arbetarskyddsfonden, arbetslivscentrum och arbetarskyddsstyrelsen. I sammanhanget bör även nämnas den av regeringen nyligen i prop. 1981/82:106 om forskning m. m. angivna prioriteringen av angelägna forskningsområden, nämligen naturvetenskaplig forskning i anslutning till och som stöd för prioriterade teknikområden, samhällsvetenskaplig och humanistiskt inriktad forskning om tekniksamhällets utveckling och förutsättningar samt forskning som vänder sig mot bl. a. viktiga problem inom social och hälsovårdsområdet.

Det är väsentligt att arbetsmiljöns betydelse beaktas i forskningsinsatser inom dessa områden.

- Det finns ett behov av löpande bevakning av uppkomst och förekomst av sjukdom och skador på grund av förhållanden i arbetet. Arbetsmiljöns inverkan på människors hälsa kan belysas bl. a. genom att epidemiologiska bevakningssystem byggs upp. Utredningen föreslår därför att statens miljömedicinska laboratorium ges i uppdrag att pröva förutsättningarna för att inrätta epidemiologiska bevakningssystem. Med hänsyn till såväl den statliga tillsynsmyndigheten arbetarskyddsstyrelsens som sjukvårdshuvudmännens intressen i ett sådant arbete bör arbetarskyddsstyrelsen och landstingen vara företrädare i det. Det är angeläget att de yrkesmedicinska klinikerna också får en roll i samarbetet.

Resultaten från inhemsk och utländsk forskning är väsentliga inslag i underlaget för bedömning och kontroll av arbetsmiljön. Men även information av annan art behövs. Genom kartläggningar och undersökningar av förhållandena på arbetsställena kan betydelsen för samhällets del av riskerna i arbetsmiljön bättre uppskattas. Värdefull information finns samlad i register och akter hos myndigheter, inom företagshälsovården och inte minst hos arbetsgivarna. Rätt utnyttjade kan sådana informationskällor bidra till att underlätta prioriteringar vid bedömningar och kontroll av riskerna i arbetsmiljön. Dessa frågor ska här något beröras.

- Genom insamling av uppgifter om arbetsskador, kartläggning av hälso- och miljöfarliga varor, annan insamling av uppgifter till myndigheter samt genom statistiska centralbyråns insamling om förhållandena i samhället skapas bidrag till underlag för beskrivningar av riskerna i arbetsmiljön. Metoderna för att närmare analysera detta material i syfte att uppskatta riskernas storlek och omfattning är dock otillräckligt utvecklade. I väsentliga avseenden saknas också erforderliga data och de som finns är otillräckliga för analys.

Det finns ett allmänt behov av utveckling av metoder för uppskattning av risker i samhället. Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön vill dock särskilt fästa uppmärksamheten på behovet av metoder för uppskattning av arbetsmiljörisker i syfte att åstadkomma bättre information om problemens karaktär och omfattning och därmed bättre underlag för beslut om åtgärder.

Att uppskatta riskerna i arbetsmiljön har karaktär av forskning men är ändå en verksamhet av sådan art att den bör utföras som ett led i

myndigheternas, främst arbetarskyddsstyrelsens, socialstyrelsens och statistiska centralbyråns verksamhet. Behovet av metodutveckling och möjligheter att insamla erforderlig data behöver dock klarläggas närmare. Arbetarskyddsstyrelsen, statistiska centralbyrån och arbetarskyddsfonden föreslås få i uppdrag att utreda behovet av metodutveckling för uppskattning av risker i arbetsmiljön samt att lägga fram förslag om hur behovet ska tillgodoses.

- De register som myndigheterna bygger upp som ett led i sin verksamhet liksom de data om arbetsbetingad ohälsa som insamlas genom företagshälsovården är av värde som underlag för identifiering, bedömning och kontroll av risker i arbetsmiljön. Bland myndigheternas register kan särskilt nämnas det register över arbetsställen (SARA), som arbetarskyddsverket bygger upp, produktkontrollnämndens produktregister, informationssystemet för arbetsskador (ISA) vid arbetarskyddsstyrelsen, de olika register över grupper av människor som är utsatta för risker (s. k. exponeringsregister) som arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen m. fl. för, riks försäkringsverkets register med bl. a. sjukstatistik, socialstyrelsens cancerregister och andra register över sjuklighet samt statistiska centralbyråns dödsorsaksregister och dess register med data om befolkningen och skilda förhållanden i samhället.

Utredningen vill understryka värdet av att de centralt förda registren med information som belyser riskerna i arbetslivet vidmakthålls. De ger möjligheter till överblick och jämförelser av både olika gruppers arbetsmiljöförhållanden och utvecklingen av arbetsmiljön. Särskilt bör värdet i register som belyser exponeringsförhållande och exponeringars verkningar, framhållas.

- Informationen i ISA är av betydelse för att utvecklingen vad gäller arbetsmiljörisker ska kunna följas.

Arbetskadereporteringen är knuten till försäkringsadministrationen. Ändringar i reglerna för socialförsäkringen kan därför medföra att innehållet i rapporteringen av arbetsskador förändras, så att ISA inte kan användas för att få fram vissa statistiska översikter. Sålunda innebär införandet av karensdagar i sjukförsäkringen att lindriga arbetsskador, som bara föranleder kort sjukledighet, faller bort ur rapporteringen. Det innebär att sådana skador inte kan redovisas i arbetsskadestatistiken och därmed inte kommer att ingå i underlaget för att klarlägga arbetsmiljöriskerna och vilka grupper som är mest utsatta. Det är väsentligt att arbetsskadestatistiken inte försämras. Frågan om hur arbetsskaderapporteringen kan ordnas så att underlaget för arbetsskadestatistiken blir tillfredsställande också framöver bör därför snarast utredas. Det bör ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att göra en sådan utredning i samarbete med riks försäkringsverket.

Det är vidare angeläget att arbetarskyddsstyrelsen ordnar verksamheten omkring ISA så att materialet om arbetsskador kan utnyttjas för olika ändamål utöver de periodiska publikationerna med arbetsskadestatistik.

Utredningen föreslår också att en särskild föreskrift om utredning och rapportering av arbetsskador bör utfärdas av arbetarskyddsstyrelsen i samarbete med riks försäkringsverket för att material i ISA ska bli så fullödigt som möjligt.

- De uppgifter om ohälsa och arbetsmiljö som samlas av företagshälsovården kan vara användbara i det praktiska miljöarbetet. Uppgifterna kan även användas för epidemiologiska undersökningar. Frågan om omhändertagande av journaler från företagshälsovård vid företag där verksamheten upphör behöver också snarast uppmärksammas.

Den nu arbetande journalutredningen bör särskilt uppmärksamma frågan om hur information i företagshälsovårdens journaler, arkiv och register bör hanteras och tas till vara så att den kan utnyttjas i epidemiologiska undersökningar.
- Insatser behövs för att säkra möjligheterna att sammanställa data ur olika register som belyser samband mellan arbete och hälsa. Arbetarskyddsstyrelsens möjlighet att ge föreskrifter om rapportering både om vissa faktorer i arbetsmiljön och om resultat av hälsokontroller av de anställda är ett instrument som kan användas för att styra omfattning, säkerhet och noggrannhet i rapporteringen om arbetsmiljön. Statistiska centralbyrån har med sitt ansvar för produktion av officiell statistik i samhället också möjligheter att styra uppgiftsinsamlingen. Det är angeläget att arbetarskyddsstyrelsen med olika medel i samverkan med statistiska centralbyrån strävar efter att påverka, samordna och styra informationsinsamling och uppläggning av register inom arbetarskyddsstyrelsens verksamhetsområde, så att de kan användas i värderingen av arbetsmiljörisiker.
- Analys, tolkning och sammanställning av information ur skilda källor för att belysa utvecklingen av arbetsbetingad ohälsa, ringa in riskgrupper och sålla fram problem som bör lösas är en förutsättning för fullödigt underlag för bedömning och kontroll av risker i arbetsmiljön. Utredningen föreslår att de grupper inom arbetarskyddsstyrelsen som nu arbetar med register med data om hälsa och miljö, främst ISA och exponeringsregistren, samlas i en särskild funktion med uppgift att analysera innehållet i olika register och andra informationskällor för att visa på väsentliga inslag i utvecklingen. Den bör också arbeta med samordning av arbetsmiljöinformation i olika register inom och utom arbetarskyddsverket samt utarbeta rekommendationer om karakterisering och presentation av data. Verksamheten bör bedrivas i samverkan med statistiska centralbyrån, statens miljömedicinska laboratorium och den föreslagna sambandscentralen för klassifikationsfrågor inom hälso- och sjukvårdsområdet.

En självklar väg att förbättra bevakningen av arbetsmiljöriskerna är att skärpa riskkontrollen med skilda medel. Däri ligger skärpning av regler, starkare tryck på efterlevnad av befintliga regler bl. a. genom effektivare tillsyn från myndigheterna samt bättre riskkontroll och förebyggande åtgärder på arbetsställena. Många av de åtgärder utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön tar upp syftar till att få fram ett bättre underlag för att bedöma vilken kontroll som är erforderlig och angelägen. Utredningen har inte haft anledning att diskutera och bedöma riskkontrollen som sådan, men vill ändå peka på några åtgärder. De rör hur information om kemiska hälsorisker kan bidra till en effektiv kontroll av de risker människor utsätts för i sitt arbete. Stor enighet råder om att kontrollen av hälso- och miljöfarliga varor är bristfällig. Förbättrad kontroll av kemiska ämnen och produkter är viktig för att de som i sitt arbete hanterar kemiska produkter ska få tillfredsställande information om vad de utsätts för och om hur de ska kunna värna om sin hälsa.

- Förstärkning av tillsynsverksamheten bl. a. genom ökade resurser och aktivare produktkontroll från myndigheternas sida i fråga om ämnen och produkter som bedöms innebära särskilt stora risker för människor och miljö är angeläget. Bättre tillgång på toxikologiskt utbildad personal och toxikologiska laboratorieresurser för att produktkontrollen ska bli effektiv är också av betydelse.
- Kartläggningar av förekomst och hantering av särskilt riskabla ämnen kan verksamt bidra till bättre underlag för såväl produktkontroll som för planering av förebyggande insatser. Om ett produktregister med information om på den svenska marknaden befintliga kemiska produkter och ämnen byggs upp så som planerats, kan det användas för samma syfte.
- En anmälningsskyldighet i fråga om nya kemiska ämnen innan de importeras eller försäljs, i likhet med den anmälningsskyldighet som sedan flera år finns i USA och som 1981 har trätt i kraft inom EG-länderna, är också ett naturligt led i att skapa en bättre överblick över kemiska ämnen som kan vara skadliga för hälsa och miljö. Myndigheterna bör kunna granska undersökningsresultaten samt bedöma om ämnet kan medföra skada för människors hälsa och miljö.
- Över huvud taget är risk- och skyddsinformation rörande produkter och utrustning av skilda slag väsentlig för kontrollen av risker på arbetsställen. Den som hanterar en produkt ska inte behöva vara osäker om vilka risker som föreligger och om hur man kan skydda sig mot dem. Så länge produkter och utrustning inte åtföljs av tillfredsställande information med uppgifter om avsedd hantering och varningar för risker, har de anställda på arbetsställena små möjligheter att aktivt medverka i bevakning och kontroll av risker i sin egen arbetsmiljö. Det är därför av stor vikt att producenter, leverantörer och arbetsgivare bemödar sig om att genom märkning och på annat sätt ge erforderliga upplysningar till dem som hanterar produkterna och utrustningen.

Insatser för att bättre bevaka kunskapsutvecklingen om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder

Kunskapen om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder växer fram inom flera vetenskapsområden genom bedömningar i skilda sammanhang och genom beprövad erfarenhet i arbetslivet. Den blir till och förändras genom riskvärderingen. Den uttrycks sällan som en oföränderlig och slutgiltig sanning. Därtill kommer att endast en mycket begränsad del av den forskning och utveckling som är av betydelse i värderingen av arbetsmiljörisker görs i Sverige. Den bedömning av arbetsmiljörisker som görs i vårt land är också i viss mån samstämd med bedömningar i andra länder, framför allt i de industrialiserade länderna, och förstärks bl. a. genom samarbete i internationella organisationer som är verksamma i arbetarskyddsfrågor.

De som aktivt deltar i uppbyggnaden av kunskaper kan, var och en inom sitt område, ganska väl följa kunskapsutvecklingen inom just det området och passa in sina tankeprodukter i det givna mönstret där. De har emellertid inte alltid överblick över helheten. De många, som inte är experter men som ska skydda sig själva eller andra från onödiga risker i arbetslivet, behöver

emellertid hjälp med att få del av kunskapstillväxten, hjälp med överblick och med tolkning av vad i det nya som för deras del är viktigt att ta fasta på för att lösa praktiska problem.

Forskning och utveckling bedrivs för att frambringa ny kunskap om fakta och förhållanden mellan fakta, åstadkomma nya idéer och synsätt, ta fram nya produkter, processer och system. Forskning och utveckling sker i många olika former och i en rad olika sammanhang och miljöer. Information om forskning och forskningsresultat är av avgörande betydelse för forskningens utveckling och dess möjligheter att nyttigt användas i samhället. Vikten av att på olika sätt förbättra informationen om forskningen och dess resultat har betonats allt mer under senare år.

Arbeterskyddsfonden och arbetarskyddsstyrelsen är de två organ som har särskilt ansvar för att bevaka och sprida rön från forskning med arbetsmiljöanknytning. Arbeterskyddsstyrelsen har enligt sin instruktion bl.a. att bedriva informations- och utbildningsverksamhet på arbetarskyddets område. Arbeterskyddsfonden har som en av sina huvuduppgifter att genom bidrag från fonden stödja utbildning och information, som kan motverka uppkomsten av yrkesskador och annan av arbetsmiljön betingad ohälsa eller förbättra arbetsmiljön och därigenom främja hälsa och säkerhet i arbetslivet.

Ansvar för att föra ut nya forskningsrön så att de kan kritiskt prövas av andra forskare och bidra till uppbyggnaden av kunskaper ligger främst på forskarna själva. Mycket av det som ökar kunskapen om arbetsmiljörisiker är så "svårt" att förstå, att forskaren själv bara kan överbringa den fulla innebörden av sina fynd till en begränsad krets andra forskare inom samma område. Den som ska förstå till fullo måste ofta vara kunnig inom det område, där rönen är gjorda. Forskningsmaterian kan således vara svårtillgänglig. Forskningsresultat måste därför ofta "översättas" för att bli fattbara utanför specialisternas krets.

Alla resultat från forskning i egentlig bemärkelse måste naturligtvis bli tillgängliga för det internationella forskarsamhällets prövning och konstruktiva kritik. Däri ligger en garanti för kvaliteten i redovisade resultat. Därför bör i varje fall någon rapport om resultat från ett forskningsprojekt publiceras på ett internationellt språk. Detta bör naturligtvis främjas av de organ som finansierar forskning. Av samma skäl är det angeläget att forskaren på det egna språket redovisar en "lätt" text om forskningsresultaten och då helst sätter dem i samband med samhällets aktuella situation, vilket vetenskapliga rapporter riktade till andra forskare sällan gör.

Vikten av att forskare – även på mycket speciella områden – redovisar sina rön så begripligt som möjligt betonas i många sammanhang. Finansierarna av forskning kan påverka detta om de kräver att i planeringen av forskningsprojekt bör också spridningen av resultaten från projektet planeras och budgeteras. I det ingår att tänka igenom vilka grupper som främst är tänkbara avnämare av forskningsresultaten och hur resultatspridningen bäst kan ske.

När det gäller svensk arbetsmiljöforskning har arbetarskyddsfonden, för den forskning arbetarskyddsfonden finansierat, på ett föredömligt sätt genomdrivit att forskare ska skriva för lekmän begripliga sammanfattningar av sina rön, som sedan sprids till en vid krets.

Behovet av allmän forskningsinformation som rör arbetsmiljörisiker är stort,

eftersom många i olika roller i samhället behöver veta mer för att kunna bättre förstå och påverka sin egen och andras situation. Också för forskare inom andra områden än det resultatet rör kan en bättre samhällsriktad information om forskningsrön av intresse ur arbetsmiljösynpunkt vara av värde. Den ökade specialiseringen i det vetenskapliga arbetet ökar behovet av åtgärder för att översätta, jämkna samman och smälta ihop resultat av kunskapsutvecklingen inom vitt skilda områden, när praktiska problem ska lösas.

Insatser för bredare samhällsriktad redovisning av forskning som rör arbetsmiljöfrågor är av dessa skäl angelägna.

Det finns också ett annat kommunikationsproblem. Den beprövade erfarenhet och praktiska kunskap som finns i arbetslivet är svår att ta till vara. Den dokumenteras alltför sällan i syfte att sprida kunskaper till en krets utanför det egna företaget eller den egna organisationen. Spridning av sådan kunskap kan vara ett värdefullt medel att genom förebyggande åtgärder förhindra att människor i sitt arbete utsätts för onödiga risker. Den kan också bidra till att stimulera till forskningsinsatser inom angelägna problemområden. Åtgärder för att sprida beprövade erfarenheter är därför också angelägna.

Merparten av de forskningsresultat som är av betydelse för värderingen av arbetsmiljörisiker i Sverige härrör från forskning i andra länder. Många svenska forskare som sysslar med arbetsmiljörisiker har ett väl utvecklat samspel med forskare i utlandet.

De önskemål om att bättre kunna följa forskningen i arbetsmiljöfrågor som lett fram till att utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön tillsattes, handlar inte om svenska forskares behov av att följa den internationella utvecklingen inom sina egna specialområden. De är i stället ett uttryck för mångas behov av en bättre allmän överblick över ny kunskap om arbetsmiljörisiker som kommer fram genom forskning och utveckling, bättre möjligheter att kunna följa utvecklingen och bättre möjligheter att få del av relevanta rön för att kunna tillämpa dem inom sina intresseområden. Det är emellertid nödvändigt med medverkan av svenska forskare som i sin vetenskapliga verksamhet följer och bidrar till den internationella kunskapsuppbyggnaden, för att tillgodose behovet av bättre samhällsriktad information i Sverige om forskningen av arbetsmiljöintresse.

En viktig fråga för utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön är, med andra ord, behovet av en samhällsriktad information i Sverige om vad som kommit fram av internationell forskning och som är av betydelse för arbetsmiljöutvecklingen i Sverige. Behovet är emellertid inte ensartat. Man får skilja mellan det behov av att följa forskningen i arbetsmiljöfrågor som finns hos tillsynsmyndigheten arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen, behovet hos arbetsgivare och de i skyddsverksamheten verksamma i företag och andra organisationer samt behovet i fackliga organisationer av att kunna följa kunskapsutvecklingen i arbetsmiljöfrågor.

Arbetarskyddsverket – dvs. arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen – har inom arbetarskyddsstyrelsen landets bästa samlade expertis i arbetsmiljöfrågor. På det arbetsmedicinska området ska arbetarskyddsstyrelsen enligt sin instruktion bl. a. fungera som centralt dokumentations-, informations- och konsultationsorgan för myndigheter, institutioner, företag och enskilda m. fl. i yrkeshygieniska, yrkesmedicinska, yrkestoxikologiska, arbetsfysiologiska och arbetspsykologiska frågor.

Det finns tre avdelningar vid arbetarskyddstyrelsen, en tillsynsavdelning, en forskningsavdelning och en administrativ avdelning. De forskare som arbetar vid arbetarskyddsstyrelsens forskningsavdelning – tidigare benämnd den arbetsmedicinska avdelningen – följer utvecklingen nära, var och en inom sin ibland snäva specialitet. Behovet av att arbetarskyddstyrelsen, med större bredd och även inom andra områden än där egna forskare verkar, närmare bör följa utvecklingen för att få underlag för bedömningen av arbetsmiljörisker betonas emellertid ibland.

Det är, enligt utredningens mening, angeläget att arbetarskyddsstyrelsen i samarbete med andra forskare eller vetenskapliga institutioner bygger upp en bred bevakning av såväl svensk som utländsk forskning och utveckling med arbetsmiljöanknytning, sammanfattar rönen och verkar för att kunskapen sprids.

- Det vetenskapliga råd, som enligt instruktionen ska vara knutet till arbetarskyddsstyrelsen, skulle kunna bidra till en bredare bevakning av kunskapsutvecklingen. Ledamöterna ska nämligen enligt instruktionen bl.a. av eget initiativ rikta arbetarskyddsstyrelsens uppmärksamhet på sådana framsteg eller förhållanden inom sin vetenskapsgren eller sitt verksamhetsområde som har särskild betydelse för arbetarskyddsstyrelsens arbete. Ledamöter till det vetenskapliga rådet är emellertid inte utsedda och rådet kan således inte fungera på avsett vis.
- Arbetarskyddsstyrelsens bibliotek kan också underlätta bevakningen av internationell arbetsmiljöforskning genom att aktivt insamla och tillhandahålla litteratur, rapporter m. m. från verksamheten vid viktigare institutioner i världen som utför forskning med inriktning på hälsorisker av förhållanden i arbetsmiljön samt verka för att viktigare litteraturlagrar blir tillgängliga för svenska intressenter.
- Tillsynsavdelningens behov av överblick över kunskapsutvecklingen ligger till grund för de föreskrifter som utarbetas av arbetarskyddsstyrelsen och den tillsyn som arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen bedriver. Arbetarskyddsstyrelsen bör därför redovisa till regeringen hur bevakningen av den vetenskapliga utvecklingen kan ordnas på ett för tillsynsverksamheten tillfredsställande sätt. Yrkesinspektionens viktiga roll i att göra arbetsgivare och skyddsombud på arbetsställena uppmärksamma på väsentliga nya rön bör särskilt beaktas.

Även andra, bl. a. arbetsgivarna behöver kunna följa kunskapsutvecklingen vad gäller arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder. Kostnaderna för att värna om god arbetsmiljö ska i likhet med andra investeringskostnader täckas av produktionen. Det kan emellertid ändå finnas skäl att från samhällets sida med olika medel underlätta bevakningen av kunskapsutvecklingen i fråga om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder.

De fackliga organisationerna arbetar bl. a. med att tillvarata sina medlemmars intressen i arbetsmiljöfrågor genom bl. a. rådgivning till medlemsförbund och enskilda medlemmar. De behöver ibland bl. a. för detta ändamål få gjort särskilda utredningar och undersökningar av arbetsmiljörisker men har begränsade resurser inom de egna organisationerna för att genomföra sådana undersökningar. De fackliga organisationerna förfogar än så länge över särskilda medel från arbetarskyddsfonden för forskningsiniterande verksamhet. Det har framförts att det vore av värde om de fackliga organisationerna

hade ett särskilt vetenskapligt råd för arbetsmiljöfrågor, där ledamöterna är beredda att stå till förfogande för rådslag med de fackliga organisationerna om nya rön i arbetsmiljöfrågor.

De förslag som utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön lägger fram är ägnade att över huvud taget underlätta bevakningen av kunskapsutvecklingen för olika intressenter. Några viktiga åtgärder ska dock särskilt nämnas här.

□ Utbyggnaden av yrkesmedicinska kliniker och företagshälsovård kan verksamt bidra till att nya rön från forskningen snabbare blir kända på arbetsställena. Enligt utredningens mening är det angeläget att den yrkesmedicinska verksamheten utvecklas i syfte att stärka rådgivningen om arbetsmiljörisker. Fortbildning och stöd med informationsmaterial såväl för personalen inom företagshälsovården som för dem som arbetar med skyddsverksamhet på arbetsställena är därtill viktiga förutsättningar för att nya kunskaper snabbt ska kunna nå ut i arbetslivet.

□ Arbetarskyddsfonden kan spela en viktig roll för att underlätta en bättre bevakning av forskningsresultat från olika vetenskapliga områden.

Utredningen anser det angeläget att arbetarskyddsfonden genom sina programkommittéer och på annat sätt verkar för att kunskapsöversikter och populärvetenskapliga sammanställningar tas fram i aktuella frågor och sprids i arbetslivet genom utbildning och på andra vägar. Enligt utredningens mening bör arbetarskyddsfonden kunna vidga sina insatser för att summera resultaten från många olika vetenskapliga områden och genom att stödja utvecklingsarbeten anpassa forskningsresultaten till att lösa praktiska problem i arbetslivet. Det bör också vara möjligt för arbetarskyddsfonden att mer än hittills utveckla former för att utnyttja forskningsinstitutioner och branschforskningsinstitut för utvecklingsverksamhet med praktisk anpassning av forskningsresultat till problem i arbetslivet. Det är också av värde om bl. a. fackliga organisationer och mindre arbetsgivarorganisationer genom arbetarskyddsfondens försorg kan få utredningar och kunskapssammanställningar gjorda om arbetsmiljörisker samt möjlighet att rådslå med vetenskaplig expertis. Det bör ankomma på styrelsen för arbetarskyddsfonden att finna lämpliga former för att tillgodose behoven i detta avseende.

□ Den kunskapsförmedling mellan forskning och näringsliv som högskolornas kontaktsekretariat svarar för liksom den verksamhet med s. k. kontaktforskare som forskningssamverkanskommittén (Fosam) föreslagit bör också kunna användas för att underlätta bevakningen av kunskapsutvecklingen i arbetsmiljöfrågor för många i arbetslivet.

□ Forskningsrådsnämnden bör i sin pågående utredning om hur forskningsresultat bättre ska kunna spridas till dem som ska använda och tillämpa resultaten, särskilt belysa om spridningen av forskningsresultat som rör arbetsmiljörisker i något avseende kan förbättras.

Den arbetsmiljöforskning som bedrivs i Sverige utförs mot bakgrund av de rön som kommit fram genom vetenskapligt arbete världen över. Åtgärder för att göra resultat från svensk arbetsmiljöforskning mera lättillgängliga och förbättra överblicken över den svenska arbetsmiljöforskningen bl. a. genom utgivning av kataloger över forskningen är därför viktiga inslag i en förbättrad bevakning av forskning och utveckling om arbetsmiljörisker och skyddsåtgär-

der. De organ som finansierar och utför forskning med arbetsmiljöanknytning samt forskningsrådsnämnden har här en viktig uppgift.

- Redovisningen i svenska forskningsrapporter kan förbättras. Utredningen vill ansluta sig till förslagen i proposition 1981/82:106 om forskning m. m. som innebär att då medel beviljas för forskning som kan ha betydelse för bedömningen av arbetsmiljörisker bör de forskningsfinansierade organen kräva att informationsinsatser för att sprida forskningsresultaten och göra dem lättillgängliga särskilt ska tas upp i planeringen av forskningsprojekten.
- De redovisningsrutiner som används av arbetarskyddsfonden för lättillgänglig och bred spridning av resultaten från den forskning som finansieras av arbetarskyddsfonden bör därtill kunna bidra till en bättre redovisning av den svenska forskningen, nämligen om de används också för redovisning av svensk forskning och utveckling med arbetsmiljöanknytning, som finansieras på annat sätt än genom arbetarskyddsfonden. Utredningen föreslår därför att ett ansvar bör läggas på arbetarskyddsfonden som innebär att arbetarskyddsfonden genom kontakter med andra forskningsfinansiärer, högskolor och branschforskningsinstitut m. fl. försöker få till stånd redovisning via arbetarskyddsfondens rutiner av sådan svensk forskning med arbetsmiljöanknytning som bedrivs med stöd av samhällsliga medel.
- Bred registrering av svensk forskning torde kunna bidra till en bättre överblick över svensk forskning och därigenom såväl underlätta överväganden om forskningens inriktning som åtkomst av information om forskning och forskningsresultat. Eftersom forskning av värde för värderingen av arbetsmiljörisker bedrivs inom många olika ämnesområden, kan registrering av svensk pågående forskning allmänt vara av betydelse för att underlätta överblicken över den svenska forskning som rör arbetsmiljön.
- SERIX-databasen innehåller information om svenska miljöforskningsprojekt och rapporter från dem och används bl. a. för att i en katalogserie presentera svensk miljöforskning för en bredare publik. Det är därför angeläget att arbetet med att hålla SERIX-databasen aktuell fortgår samt att den marknadsförs bättre än hittills, så att den blir känd och kan utnyttjas av fler än för närvarande. Utredningen föreslår att arbetarskyddsfonden ges ett ansvar för bevakning och inrapportering av uppgifter i databasen SERIX, som rör svensk arbetsmiljöforskning. Vissa administrativa vinster skulle sannolikt därmed kunna göras. Besparingar skulle också kunna göras om arbetarskyddsfonden då svarade för periodisk utgivning av en samlad katalog över svensk arbetsmiljöforskning. De kataloger om arbetsmiljöforskning som de forskningsfinansierade och forskningsbedrivande organen idag ger ut var för sig torde därigenom bli obehövliga. Eventuellt bör även arbetslivscentrums uppgifter om pågående forskningsprojekt och rapporter från dem införlivas i SERIX-databasen.

Värdefulla erfarenheter av hur arbetsorganisation, produktionsprocesser, tekniska anordningar och utrustning påverkar arbetsmiljön finns på varje arbetsställe. Sådan kunskap, som ju framför allt rör skyddsåtgärder, dokumenteras sällan, sprids inte ofta och är inte heller lätt att få del av för en utomstående. Behovet att ta del av sådana praktiska erfarenheter påtalas i

skilda sammanhang. Framför allt tycks det vara mindre företag och fackliga företrädare som känner sig ha otillräcklig överblick över möjliga alternativ och som har önskemål om att ta del av praktiska erfarenheter utanför den egna verksamheten.

Det finns inga fasta organisatoriska former för bevakning av beprövad erfarenhet i arbetslivet i syfte att genom utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet systematiskt sökt sprida de kunskaper som finns på arbetsställena. Utredningen vill särskilt understryka vikten av insatser för att med utgångspunkt från bevakning av beprövad erfarenhet i arbetslivet ge underlag för utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor.

- Utredningen föreslår att arbetarskyddsfonden får i uppdrag att i samarbete med lämpliga organ söka åstadkomma en mer systematisk bevakning av de erfarenheter som görs i syfte att stimulera erfarenhetsutbyte och föra ut rön som görs på skilda håll.

Arbetsmiljön utvecklas och styrs genom de bedömningar av arbetsmiljörisker som görs både på arbetsställena och av myndigheter och som tar sig uttryck i regler och normer av skilda slag. Några åtgärder ska nämnas som kan underlätta bevakningen av hur bedömningen av arbetsmiljöriskerna förändras.

- Föreskrifter och annat material av juridisk karaktär som nu ges ut av arbetarskyddsstyrelsen bör uttryckas på ett enkelt och lättillgängligt språk.
- Arbetarskyddsstyrelsen bör i kontakt med arbetsmarknadens parter verka för att material utarbetas om rättsutveckling och rättstillämpning på arbetsmiljöområdet, som kan finnas i bibliotek, användas i utbildning och rådgivning och annan informationsverksamhet samt tillhandahållas i övrigt.
- Arbetsmarknadsdepartementet bör i kontakt med bl. a. arbetsmarknadens parter undersöka om en bevakning och redovisning av rättsutveckling och rättstillämpning i arbetsmiljöfrågor kan ordnas på liknande sätt som bevakningen av arbetsrättsutvecklingen i övrigt i tidskriften *Lag och Avtal*.
- Arbetarskyddsstyrelsen bör också aktivt verka för att sprida kännedom om de bedömningar av arbetsmiljörisker som utländska arbetarskyddsmyndigheter och internationella organisationer gör.

Insatser för bättre planering av utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor

Ett önskvärt mål för utbildning, rådgivning och information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder är att alla som utsätts för risker i arbetet väl bör känna till dem och veta hur de ska skydda sig mot dem. Kunskap om arbetsmiljörisker sprids bäst genom utbildning, både sådan utbildning som är förberedelse för arbetslivet och vidareutbildning av dem som är verksamma i arbetslivet. Ett stort flöde ut i arbetslivet av nya kunskaper bärs av de människor som efter avslutad utbildning tillämpar sina kunskaper i sitt arbete. En viktig kanal för att sprida nya rön om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder

är därför utbildningsväsendet. Kunskapsspridningen via utbildningsväsendet är emellertid relativt långsam. Därtill kommer att det finns många i arbetslivet med bristfällig utbildning. Eftersom kunskapsfronten förskjuts ganska snabbt, när det gäller risker som människor utsätts för i sitt arbete, behöver emellertid särskild uppmärksamhet ägnas åt hur nya rön bäst ska kunna föras ut till dem som behöver information om dem.

I spridningen av kunskaper om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder spelar organisationerna på arbetsmarknaden en viktig roll. Förutsättningarna för deras arbete präglas emellertid av hur de samhällsliga resurserna för spridning av kunskaper disponeras och vilket stöd de samhällsliga organen kan ge organisationerna.

Information, utbildning och rådgivning om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder bör planeras med utgångspunkt i vilka resultat man vill uppnå – dvs. vilka sakfrågor som är viktiga att informera om och vilka grupper som är viktiga att nå för att åstadkomma önskvärd effekt.

Det är väsentligt – inte minst i dagens samhällsekonomiska situation – att de resurser som enskilda arbetsgivare, arbetsmarknadens parter och samhällsliga organ använder för information, utbildning och rådgivning i arbetsmiljöfrågor kommer till nytta på bästa sätt. Samförstånd och samverkan mellan parterna på arbetsmarknaden och samhällsliga organ som arbetar med arbetsmiljöfrågor om vilka grupper och vilka sakområden som är särskilt viktiga att beakta i upplysningsverksamhet är en av förutsättningarna för att insatser ska kunna bli effektiva, kanske också samordnas och därigenom få större slagkraft. Mångfalden har dock värde. Behovet av initiativ till insatser av olika art och från många håll bör därför understrykas.

Det skulle sannolikt vara av stort värde för alla organ som är verksamma inom arbetsmiljöområdet om arbetarskyddsstyrelsen, som ju har att verka för att målen i arbetsmiljölagen uppnås och som enligt regeringens instruktion ska "leda, samordna och övervaka verksamheten på arbetarskyddets område", kunde ge allmän vägledning för prioritering av insatserna inom arbetsmiljöområdet. Det vore värdefullt om sådana vägledande uttalanden också innefattade utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor, där det allmänt framgår vilka grupper som är särskilt viktiga att beakta, vilka sakområden som är strategiskt väsentliga i det förebyggande arbetet etc. Vägledande uttalanden av detta slag bör göras i sådana former att företrädare för arbetsmarknadens parter medverkar i beslut därom, dvs. av arbetarskyddsstyrelsen genom beslut av dess lekmannastyrelse.

Arbetarskyddsfonden kan också spela en viktig roll genom sitt ansvar att beakta behovet av samordning av insatserna för forskning och utveckling samt utbildning och upplysning på arbetarskyddsfondens verksamhetsområde.

Underlag för arbetarskyddsstyrelsens vägledande uttalanden bör vara en löpande analys av utvecklingen vad gäller arbetsmiljörisker sådan den speglas i statistik över sjukfrånvaro och arbetsskador, bevakning av kunskapsutvecklingen vad gäller arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder samt värdering av förändringar av produktionsförhållanden i arbetslivet som kan medföra nya risker. Den föreslagna funktionen vid arbetarskyddsstyrelsen för analys och samordning av information samt arbetarskyddsstyrelsens och arbetarskyddsfondens bevakning av kunskapsutvecklingen torde kunna bidra med större delen av underlaget.

Vilka områden i arbetslivet kan då sägas vara viktiga i upplysning om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder? Områden där många arbetsskador inträffar eller där sjukskrivningen är hög bör beaktas som väsentliga, bl. a. eftersom insatser på sådana områden kan bidra till att minska samhällets kostnader för hälso- och sjukvård. Särskilt bör nämnas

- Arbeten med tunga lyft, ensidiga arbetsrörelser, olämpliga arbetsställningar samt vibrationer. Grupper som utsätts för sådana "belastningsfaktorer" har nämligen cirka tre gånger fler sjukpenningdagar per år än andra jämförbara grupper.
- Områden där många olycksfall inträffar. Olycksfall svarar för den ojämförligt största delen av alla arbetsskador. Det är därför önskvärt att i högre grad än hittills söka sprida information om rutiner och åtgärder som kan förebygga olycksfall.
- Områden där kemiska hälsorisker förekommer. Yrkesgrupper som besväras av gas, damm, rök eller dimma – och som med andra ord i sitt arbete dagligen andas in ämnen som kan påverka kroppen menligt – har högre antal sjukpenningdagar än grupper som inte är utsatta för sådana luftföroreningar. Vissa grupper av människor får också genom kemisk påverkan i arbetet hudskador eller skador på centrala nervsystemet i högre utsträckning än andra.
- Områden där ny teknik införs i stor omfattning. I införandet av ny teknologi och nya produkter i en arbetsprocess ligger att alla risker egentligen inte upptäcks förrän den nya tekniken tagits i bruk. Inom vissa områden i arbetslivet införs ny teknologi så snabbt, att de flesta som arbetar med den nya tekniken inte har de kunskaper som krävs för att kunna möta förändringarna.

Mot denna bakgrund kan en målsättning för information, utbildning och rådgivning i arbetsmiljöfrågor formuleras. Syftet med utbildning, rådgivning, information och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor bör vara

- att utveckla ett ökat medvetande om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder,
- att öka enskilda individers och hela gruppers faktiska kunskaper,
- att ge vägledning för den enskilda individens handlande samt
- att öka kunskaperna om hälsofrågornas direkta samband med samhälls- och miljöförhållanden.

Upplysning i arbetsmiljöfrågor bör leda till påverkan dels av miljöfaktorerna i arbetslivet, dels av enskilda människors val av handlingsmönster och beteende för att förebygga risker och annan ohälsa.

Vilka behöver då kunskap om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder?

Man kan skilja mellan tre grupper, nämligen riskgrupper, sårbara grupper och strategiskt viktiga grupper. Till riskgrupper räknas då de som i sitt arbete är särskilt utsatta för risker. I sårbara grupper ingår de som är ovana vid sitt arbete, de som har svårt att tillgodogöra sig information som finns och sprids genom vanliga kanaler och de som är svåra att nå med information. De som i sin yrkesverksamhet utformar och påverkar arbetsmiljön för andra är en strategiskt viktig grupp liksom arbetstagarnas företrädare i arbetsmiljöfrågor och de som arbetar i utbildning, information och rådgivning i arbetsmiljöfrågor.

I följande tablå åskådliggörs närmare vilka som ingår i de tre grupperna.

 Riskgrupper

Personer i riskfyllda arbeten

Däri ingår personer som finns i

- arbeten där arbetsskador är vanliga
 - arbeten med hög sjukfrånvaro
 - arbeten med risker som arbetarskyddsmyndighet bedömt höga
 - arbeten där ny teknik införs och därmed nya och tidigare okända arbetsmiljörisker kan uppstå
 - arbeten med risker som utsatta människor bedömer höga
-

 Sårbara grupper

Personer som är ovana vid sitt arbete

Dit hör

- den som är ny på arbetsmarknaden
- den som nyligen bytt arbete eller arbetsuppgift

Personer som har svårt att tillgodogöra sig information som finns och sprids genom vanliga kanaler

De kan ha

- dåliga kunskaper i svenska språket
- läs- och skrivsvårigheter
- hörsel- och synproblem
- förståndshandikapp
- missbruksproblem

Dit hör också de socialt utslagna

Personer som är svåra att nå med information

De finns

- i ensamarbete
 - i ensamföretag
 - i småföretag
 - på utspridda arbetsplatser
 - i social isolering
-

 Strategiskt viktiga grupper

Personer som utformar arbetsmiljön

- arbetsgivare – arbetsledning
- tekniker, arkitekter, personaladministratörer, ekonomer m. fl.
- tillverkare, leverantörer, inköpare

Personer med uppgift att sprida arbetsmiljöinformation

- arbetsgivare – arbetsledning
- skyddsombud
- tillverkare och importörer av produkter och material som sedan används yrkesmässigt
- personal inom företagshälsovård
- anställda i fackförbund, arbetsgivareorganisationer, branschorgan
- personer i tillsynsverksamhet
- personer som ger vägledning i yrkesval
- lärare i yrkesförberedande utbildning
- journalister vid massmedia

Personer som utses att företräda arbetstagarna i arbetsmiljöfrågor

- arbetstagarnas företrädare i skyddskommittéer
 - skyddsombud
 - regionala skyddsombud
 - fackliga förtroendemän
-

Det är angeläget att särskilt peka på några grupper vars behov av information i arbetsmiljöfrågor är viktigare att uppmärksamma än andras:

- De som genom beslut eller på annat sätt påverkar arbetsmiljön. Detta inbegriper främst dem som har arbetsgivaransvar och svarar för arbetsledning. Det innefattar också dem som genom utvecklings- och konstruktionsarbete formar arbetsmiljön för andra. De som på arbetsställena verkar för att arbetsmiljöfrågor uppmärksammas – med andra ord skyddsombud, ledamöter i skyddskommittéer och personal inom företagshälsovården – hör också hit.
- De som är utsatta för särskilda risker inom ramen för rådande produktionsförhållanden och som genom sitt beteende kan påverka hur hälsan skyddas.
- De som förbereder sig för arbetslivet i skola, högskola och arbetsmarknadsutbildning. Kunskap är basen för handling. Om kunskaperna om arbetsmiljörisiker och skyddsåtgärder byggs upp som en del av yrkeskunskaperna hos dem som förbereder sig för arbetslivet, så skapas goda förutsättningar för en bättre framtida arbetsmiljö.
- Invandrare, som är en särskild sårbar grupp genom att de ofta har svårt med svenska språket, har en annan kulturell bakgrund än den som präglar svenskt arbetsliv och ibland har begränsad erfarenhet av industriell verksamhet. Därtill kommer att många invandrare har riskfyllda arbeten.
- De som har bristfällig utbildning och därför kan ha svårt att tillgodogöra sig information.
- De som arbetar i småföretag där hälsorisker finns eller som har arbeten som är rörliga och tillfälliga på många arbetsplatser och som därför är svåra att nå med information.
- De som är handikappade och som därför på skilda sätt behöver särskilt stöd i sitt arbete.

Samförstånd om samordnade insatser för utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet om arbetsmiljörisiker och förebyggande åtgärder kan ge större effekt än när de skilda organ som arbetar med information, utbildning och rådgivning i arbetsmiljöfrågor verkar var för sig.

Insatser för utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor kan samordnas utan att enskilda organisationers rätt och möjligheter till egen informationsverksamhet begränsas. Samordnade insatser kan ha väsentlig betydelse under de kommande åren t. ex. vad gäller ergonomi, olycksfall och åtgärder för bättre ventilation. Formerna för större samordnade informationsinsatser måste dock prövas för varje insatsområde. Utredningen förordar därför att arbetarskyddsfonden, arbetarskyddsstyrelsen och organisationerna på arbetsmarknaden fortlöpande beaktar behovet av att anordna gemensamma upplysningskampanjer i arbetsmiljöfrågor.

En myndighet, ett partssammansatt organ eller en facklig organisation kan med samma budskap uppnå helt olika effekter beroende på hur mottagaren värderar sändaren. Värderingen styr benägenheten att acceptera eller förkasta de upplysningar som ges. Det är därför angeläget att klargöra vilka olika roller myndigheter och organisationer har och bör ha i dessa frågor.

I det moderna samhället ställs ökade krav dels på medborgarnas kunskaper om samhället, dels på en ökad öppenhet från de offentliga organens sida.

En stor uppgift i utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor är att sprida kännedom om innehållet i de regler och föreskrifter som utfärdas av myndigheter. En annan viktig uppgift är att sprida kännedom om nya rön och forskningsresultat, som har betydelse för omprövning av gällande regler och värderingar. På samma sätt som t. ex. hälsoupplýsning och olycksfallsförebyggande upplysning om trafiksäkerhet måste arbetsmiljöupplýsning dessutom vara opinionsbildande och förebyggande för att arbetsmiljölagens intentioner ska kunna förverkligas.

Insatser för bättre tillgång till information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder

Möjligheterna för olika intressenter att få tillgång till den information som finns om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder är begränsade dels genom formella regler, dels genom praktiska hinder. Genom ändringar i gällande lagstiftning kan vissa önskemål som finns om förändringar tillgodoses. Det är också möjligt att förbättra tillgången till information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder genom bättre biblioteks- och dokumentationsservice i arbetsmiljöfrågor.

Arbetsgivaren svarar enligt arbetsmiljölagen för att arbetstagaren har den utbildning som behövs och vet vad han har att iakttaga för att undgå riskerna i arbetslivet. Producenter och leverantörer av maskiner, produkter m. m. som används i arbetslivet är också enligt arbetsmiljölagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor skyldiga att lämna uppgifter som är av betydelse för att förebygga ohälsa och olycksfall på arbetsställena. Det finns emellertid önskemål om att genom lagändringar öka tillgången till information om arbetsmiljörisker. Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön har särskilt diskuterat möjligheterna för envar att ta del av myndigheternas sekretesskyddade information i tillsyn främst enligt arbetsmiljölagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor samt möjligheterna för de anställda och deras företrädare att i kontakter med sin fackliga organisation lämna vidare information som de fått av arbetsgivaren under tystnadsplikt.

Utredningen vill särskilt betona vikten av att reglerna om möjlighet att få tillgång till information om arbetsmiljörisker preciseras i följande avseende.

- Möjligheterna för envar att ta del av myndigheternas sekretesskyddade information i tillsyn främst enligt arbetsmiljölagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor.

De dokument, register m. m. som myndigheterna förfogar över innehåller i många avseenden de mest fullständiga uppgifter som finns i landet om arbetsmiljöns tillstånd och om risker som människor utsätts för i sitt

arbete. Det är därför naturligt att det finns starka önskemål om öppenhet i myndigheternas verksamhet och insyn i den information myndigheterna förfogar över. Sålunda har från fackligt håll önskemål framförts om ökade möjligheter att ta del av myndigheternas sekretesskyddade information som har betydelse för bedömningen av arbetsmiljön. Särskilt uttalade är önskemålen om att få tillgång till information ur det produktregister som är under uppbyggnad hos produktkontrollnämnden och ur informations-systemet för arbetsskador (ISA) hos arbetarskyddsstyrelsen.

- Möjligheterna att få tillgång till information i ärenden enligt arbetsmiljölagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor regleras bl. a. i sekretesslagen 8 kap. 2 och 6 §§.

I svenskt arbetsliv används många produkter, tekniska anordningar m. m. som produceras i utlandet. Särskilt när det gäller myndigheternas information om hälso- och miljöfarliga varor har företrädare för utländsk industri uttryckt farhågor för att den information om deras produkter, som svenska myndigheter förfogar över, skulle komma i konkurrenters händer på grund av offentlighetsprincipen. I de flesta andra länder är myndigheters handlingar i regel sekretessbelagda och inte offentliga som hos oss. Trots det har man i vissa länder funnit det viktigt att klarlägga att viss information om kemiska hälsorisker bör vara offentlig.

Utgångspunkten för den svenska lagstiftningen är att offentligheten har ett egenvärde och att endast tungt vägande skäl bör få återopas för att inskränka den. I frågor som rör arbetsmiljöförhållanden och misstankar om hälsorisker är behovet av offentlighet särskilt starkt, vilket också understryks i förarbetena till 8 kap. 2 § sekretesslagen.

En svårighet vid tillämpningen av sekretesslagen är att varken lagen eller dess förarbeten ger mycket ledning när det gäller att bedöma vad som ska anses som skada för den enskilde. Redan enligt gällande rätt är det emellertid otvivelaktigt så att vissa uppgifter inte får hemlighållas, även om deras röjande i och för sig är förenat med påtaglig risk för skada. Uppgifter om att en produkt innehåller ett ämne med kända farliga egenskaper är den som tillverkar, säljer eller hanterar produkten enligt lagar och föreskrifter i stor utsträckning skyldig att informera om. En myndighet som konstaterar att sådana skyldigheter försumrats kan givetvis inte av sekretessregler hindras att se till att informationen om riskerna når dem som berörs därav.

I 8 kap. 2 och 6 §§ sekretesslagen har lagts in en möjlighet för regeringen att i särskilt fall förordna om undantag från sekretessen, om den finner det vara av vikt att en uppgift lämnas ut. Denna regel är tillämplig också vad gäller utlämnande av uppgifter från produktregistret och ISA för förebyggande arbetsmiljörisker. Vid denna prövning kan regeringen väga skadan av utlämnandet av uppgifter mot det ändamål för vilket uppgifterna begärts. En sekretessbelagd uppgift kan med andra ord lämnas ut efter beslut av regeringen, trots att det finns risk för sådan skada som i normala fall motiverar sekretess. Det ändamål för vilket uppgiften har begärts kan alltså tillmätas större vikt än intresset att skydda mot skada.

En hänvändelse till regeringen är emellertid ett tungrovt förfarande. Det finns därför anledning att undersöka möjligheterna att i sekretesslagstiftningen på ett mera generellt sätt beakta vikten av offentlighet i arbetsmiljöärenden.

Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön har i första hand prövat möjligheten att i sekretesslagen eller sekretessförordningen skriva in vilka typer av uppgifter hos myndigheterna som är av sådan betydelse för att värna om liv och hälsa att de under alla förhållanden bör vara offentliga. Utredningen har bl. a. övervägt om man direkt i lagtexten borde ange att sekretess inte ska gälla resultat från utförda toxikologiska och ekotoxikologiska undersökningar av hälsofarliga kemiska ämnen och produkter. En sådan begränsning innebär dock endast att önskemålen om ökad offentlighet på arbetsmiljöområdet tillgodoses i ett speciellt avseende.

Kraven på begränsning av myndigheternas sekretessbeläggning vad gäller uppgifter av betydelse för kontrollen av arbetsmiljön skulle vidare allmänt kunna tillgodoses genom att förutsättningarna för sekretessbeläggning inskränks. Yrkande om ändring av sekretesslagstiftningen framfördes bl. a. i en reservation i konstitutionsutskottet vid dess behandling av förslaget till sekretesslagen. Den gick ut på att det skulle framgå av sekretesslagen 8 kap. 2 § att uppgifter kan hemlighållas endast om det är *uppenbart* att enskild lider *avsevärd skada* om en uppgift röjs, då den är av betydelse för att värna om tillfredsställande arbetsmiljö. En sådan precisering av lagtexten anger dock inte på ett tillfredsställande sätt vad för slags skada som här avses. En reglering på detta sättet skulle dessutom kunna äventyra myndigheternas möjligheter att erhålla upplysningar som är erforderliga för tillsyn och kontroll.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att sekretessreglerna i sekretesslagen 8 kap. 2 och 6 §§ preciseras på sådant sätt att de innebär att myndigheterna har att väga syftet med utlämnandet av uppgift mot den skada ett utlämnande kan vålla och därvid särskilt beakta vikten av att värna om liv och hälsa.

- Möjligheterna för de anställda och deras företrädare att i kontakter med sin fackliga organisation lämna vidare information som de fått av sin arbetsgivare under tystnadsplikt.

Bestämmelser om tystnadsplikt för skyddsombud och skyddskommittéledamöter finns i arbetsmiljölagen. Där regleras emellertid tystnadsplikten bara vad avser arbetsställen inom den enskilda sektorn. I fråga om den som är skyddsombud eller ledamot i skyddskommitté på ett arbetsställe i det allmännas verksamhet (statliga och kommunala myndigheter m. m.) gäller i stället bestämmelser i sekretesslagen. Dessa syftar till att ge skyddsombud och skyddskommittéledamöter samma rätt till insyn inom den offentliga sektorn som inom arbetslivet i övrigt.

Enligt arbetsmiljölagen (7 kap. 13 §) får skyddsombud och skyddskommittéledamöter inte obehörigen röja eller utnyttja vad de under uppdraget har erfarit om yrkeshemlighet, arbetsförfarande, affärsförhållande, enskilds personliga förhållande eller förhållande av betydelse för landets försvar. Motsvarande bestämmelse gäller för en styrelseledamot i lokal facklig organisation med avseende på vad han har erfarit av skyddsombud eller skyddskommittéledamöter som har utsetts av organisationen.

Bestämmelsen om tystnadsplikt för styrelseledamot tillkom för att klargöra att skyddsombud och skyddskommittéledamöter har den möjlighet som behövs för att till facklig fackföreningsstyrelse, klubbstyrelse e. d.

föra vidare information som omfattas av tystnadsplikten. Det är uppenbart att tystnadsplikten inte heller är absolut. Det kan sålunda i regel inte anses obehörigt att yppa förhållande, som omfattas av tystnadsplikt, med samtycke av den till vilkens förmån tystnadsplikten gäller. Det kan därför inte finnas något hinder mot att diskutera frågor om arbetsmiljön med en yrkesinspektör. De lokala arbetstagarrepresentanternas rådslag med sina centrala fackliga organisationer torde i allmänhet kunna ske på sådant sätt att företagshemliga uppgifter inte röjs.

Betydande oklarhet tycks emellertid råda om privatanställdas möjlighet att oavsett tystnadsplikt samråda med centrala organisationer.

Utredningen föreslår att innebörden i reglerna i arbetsmiljölagen 7 kap. 13 § om tystnadsplikt för skyddsombud och ledamot i skyddskommitté klarläggs i syfte att bättre visa vilka rättigheter som finns att föra vidare information i frågor som rör arbetsmiljön.

När det gäller biblioteks- och dokumentationsservice i arbetsmiljöfrågor har utredningen konstaterat att arbetsmiljöfrågorna spänner över ett brett, tvärvetenskapligt fält med naturvetenskap, ingenjörsvetenskap, medicinsk vetenskap och beteendevetenskap som stora bevakningsområden. Forskningen i arbetsmiljöfrågor har ökat kraftigt under det senaste decenniet. Litteratur och dokumentation som rör arbetsmiljöfrågor likaså.

Inget organ uppfyller de två kraven att ha tillfredsställande täckning av arbetsmiljöfrågor i sitt litteratur- och dokumentationsbestånd samt att dessutom ha möjlighet att ge utåtriktad service. Ett sätt att tillgodose det ökade behovet av information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder är därför att förbättra biblioteks- och dokumentationsservicen i arbetsmiljöfrågor.

I arbetet med att bygga upp en tillfredsställande vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning i landet har tankar väckts om att man skulle kunna inrätta s. k. ansvarsbibliotek med nationellt ansvar bl. a. för anskaffning av litteratur och dokumentation, sambruk av materialet och bevakning av informationsutbudet inom ett visst ämnesområde eller problemområde. Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning utreder f. n. frågor rörande ansvarsbibliotek.

- Ett ansvarsbibliotek för arbetsmiljöfrågor, som har det nationella ansvaret för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning i arbetsmiljöfrågor, bör byggas upp med utgångspunkt i arbetarskyddsstyrelsens biblioteks- och dokumentationsverksamhet. Med hänsyn till att arbetarskyddsstyrelsen redan instruktionsmässigt har ålagts ansvar för att fungera som centralt dokumentationsorgan i arbetsmiljöfrågor föreslår utredningen att det uppdras åt arbetarskyddsstyrelsen att i samarbete med delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning utveckla arbetarskyddsstyrelsens biblioteks- och dokumentationsverksamhet så att arbetarskyddsstyrelsen svarar för ett ansvarsbibliotek på arbetsmiljöområdet.

I första hand bör ett ansvarsbibliotek på arbetsmiljöområdet ha följande funktioner:

- Särskilt ansvar för ett gott och såvitt möjligt komplett bestånd av kvalificerad svensk och utländsk arbetsmiljölitteratur.
- Fjärrlåneservice med utlån och kopieservice till andra bibliotek. Dit hör också ansvar för kontakter med utländska specialbibliotek med litteratur och dokumentation för att kunna låna in och få kopieservice från dessa bibliotek.

- Ansvar för de svenska bidragen till det internationella dokumentations-samarbetet på arbetsmiljöområdet, som bedrivs vid internationella arbetstagarorganisationen i Geneve, samt ansvar för det svenska deltagandet i det nordiska dokumentationssamarbetet i arbetsmiljöfrågor.
- Uppbyggnad av hjälpmedel för informationsförsörjning i arbetsmiljöfrågor. Där ingår bl. a. att skapa och vidmakthålla en tillfredsställande katalog över ansvarsbibliotekets bestånd, medverka i uppbyggnaden av databaser med information om svensk forskning och publikationer i arbetsmiljöfrågor samt verka för ett samordnat och tillfredsställande utbud av litteratursökningstjänster.
- Service för litteratursökning i arbetsmiljöfrågor, dvs. dels datorbaserad litteratursökning i svenska och utländska databaser, dels sökningar i ansvarsbibliotekets egna samlingar.
- Aktiv marknadsföring av biblioteks- och dokumentationstjänsterna så att de blir effektivt utnyttjade. Hit hör även ansvar för viss utbildningsverksamhet i frågor som rör information och dokumentation på arbetsmiljöområdet.

Ansvarsbiblioteket bör ta på sig en sammanhållande roll i arbetet med att förbättra biblioteks- och dokumentationstjänster för dem som söker litteratur och dokumentation i arbetsmiljöfrågor.

- Folkbibliotek och skolbibliotek har också en viktig roll när det gäller att tillhandahålla och förmedla litteratur och dokumentation i arbetsmiljöfrågor. Det är naturligt om det vid varje folkbibliotek och skolbibliotek finns ett visst basbestånd av arbetsmiljölitteratur. Vad som bör ingå i ett sådant basbestånd kan emellertid vara oklart. Utredningen föreslår därför att arbetarskyddsstyrelsen i kontakt med skolöverstyrelsen, delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, statens kulturråd, Svenska kommunförbundet samt Sveriges allmänna biblioteksörening utarbetar rekommendationer för vilken litteratur som bör ingå i ett basbestånd av arbetsmiljölitteratur vid folkbibliotek och skolbibliotek. Dessa rekommendationer bör spridas till folkbiblioteken och skolbiblioteken, som i sin tur på lämpligt sätt bör beakta dem i sin verksamhet.

Insatser för bättre utbildning om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder

De kunskaper som människor i arbetslivet har är av stor betydelse för hur arbetet organiseras och ordnas och därigenom för hur arbetsmiljön blir. Människors kunskaper betyder också mycket för hur de kan delta i och påverka värderingen av arbetsmiljörisker. De behöver ha kunskaper om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder för att inte utsätta sig själva och sina arbetskamrater för onödiga risker.

Samhället har en viktig uppgift i att bygga upp grundkunskaper hos dem som förbereder sig för arbetslivet. Utbildningen bör helst förmedla nödvändiga kunskaper om arbetsmiljörisker, skyddsåtgärder, rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Det finns dock brister i undervisningen i arbetsmiljöfrågor. Utbildningsväsendet har i vissa avseenden inte hunnit med i den snabba

utvecklingen av kunskaper om arbetsmiljöfrågor som en ökad uppmärksamhet på och ökade resurser för arbetsmiljöarbetet medfört.

Trots att en stor del av vår ekonomi vilar på verksamhet där naturvetenskap och teknik tillämpas är det förhållandevis få i den vuxna arbetande befolkningen i Sverige som har goda grundkunskaper i de ämnena. Det påverkar förmågan att uppfatta, analysera och värdera förhållanden och förändringar i arbetslivet som förorsakar arbetsmiljörisiker eller kan bidra till att begränsa dem. Det är därför viktigt att undervisning i naturvetenskapliga och tekniska ämnen bereds utrymme och har god kvalitet i såväl utbildning som ges vid allmänna läroanstalter som i annan utbildningsverksamhet med syfte att höja folkbildningen.

Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön har granskat hur behovet av utbildning som rör arbetsmiljöfrågor är tillgodosett. Förbättringar är angelägna när det gäller utbildningen genom utbildningsväsendet.

Skolöverstyrelsen bör inom sitt verksamhetsområde på olika sätt verka för att arbetsmiljöfrågorna bättre beaktas i undervisningen.

- I grundskolan behöver arbetsmiljöfrågorna uppmärksammas bättre i undervisningen. Arbetsmiljöfrågor bör därför ingå obligatoriskt i utbildningen av grundskolans lärare. Det är också angeläget att lärarna bereds möjligheter till fortbildning i arbetsmiljöfrågor. Den studieverksamhet och det utbildningsmaterial som används i arbetslivet bör kunna utnyttjas för detta i större omfattning än vad som görs nu.

I samband med den praktiska arbetslivsorienteringen är det lämpligt att eleverna uppmärksammas på arbetsmiljöfrågor.

Det är också önskvärt att undervisningsmaterial i arbetsmiljöfrågor avsett för grundskolan utarbetas. För att öka intresset för arbetsmiljöfrågor kan det även vara lämpligt att varje skola utser en ansvarig för arbetsmiljöinformation och för samordning av undervisning i arbetsmiljöfrågor. Informationsmaterial om arbetsmiljöfrågor bör vidare samlas på ett sätt som gör det lättillgängligt för skolans lärare och elever, t. ex. i skolans bibliotek.

En förteckning över lämpligt material för undervisning i arbetsmiljöfrågor i skolorna bör utarbetas av skolöverstyrelsen i samråd med arbetarskyddsstyrelsen och efter kontakt med arbetsmarknadens parter. Andra åtgärder som skulle kunna underlätta undervisningen i arbetsmiljöfrågor är en handledning till skolans lärare om arbetsmiljöundervisning.

- I gymnasieskolan är för flertalet teoretiska linjer och för en del specialkurser undervisning i arbetsmiljöfrågor inte obligatorisk. I något enstaka ämne är undervisning om arbetsplatsens miljöfrågor obligatorisk.

Det är angeläget att arbetsmiljöfrågorna ingår i undervisningen på samtliga gymnasieskolans linjer och specialkurser. Arbetsmiljöfrågor bör ingå i undervisningen inte enbart i olika tillämpningsämnen utan också övergripande för att ge eleverna kunskaper om hur arbetsmiljöfrågorna behandlas i arbetslivet, vilka regler som gäller m. m. Utredningen föreslår därför att läroplanen för gymnasieskolan ses över i syfte att arbetsmiljöfrågor bättre ska uppmärksammas i undervisningen i gymnasieskolan.

Den utbildning gymnasieeleverna får i arbetsmiljöfrågor beror liksom i grundskolan på de kunskaper och det intresse lärarna har för arbetsmil-

jöfrågor. Det har dock visat sig att kunskaperna i arbetsmiljöfrågor är ojämna.

Lärare inom gymnasieskolan bör få möjligheter till fortbildning i arbetsmiljöfrågor. Ett sätt att tillgodose behovet av fortbildning i arbetsmiljöfrågor för lärare är att högskolan erbjuder lämpliga kurser. Möjligheterna att utnyttja de kurser som används i arbetslivet för utbildning om skyddsverksamheten bör även beaktas.

- Arbetsmarknadsutbildning (AMU) bedrivs i framförallt tre olika former, nämligen av skolöverstyrelsen särskilt anordnade kurser vid AMU-center, i utbildning inom det reguljära skolväsendet och genom olika former av utbildning i företag.

Lärare och kursdeltagare i arbetsmarknadsutbildning har genom en relativt omfattande utbildningsinsats fått bättre möjligheter att få kunskaper om arbetsmiljöfrågor än lärare i övriga skolor. Dessutom har flertalet av lärarna yrkeslivserfarenhet från det yrke som eleverna i arbetsmarknadsutbildning utbildas till och kan därigenom bidra till att elevernas uppmärksamhet riktas mot arbetsmiljöfrågor. Det är angeläget att arbetsmiljöfrågor även fortsättningsvis bereds utrymme i arbetsmarknadsutbildningen.

Speciella insatser kan vara erforderliga för att genom arbetsmarknadsutbildningen ge bl. a. invandrare erforderliga kunskaper om arbetsmiljöförhållanden.

- I kommunal vuxenutbildning (komvux) är den uppmärksamhet som arbetsmiljöfrågorna ägnas beroende på den enskilde lärarens intresse och kunskaper. Översyn av läroplaner och utbildning av lärare är därför önskvärt för att arbetsmiljöfrågor ska uppmärksammas på tillfredsställande sätt även i komvux. Det informations- och utbildningsmaterial om arbetsmiljöfrågor som används i arbetslivet bör utnyttjas i komvux.
- Grundutbildning för vuxna (grundvux) anordnas för vuxna som saknar grundläggande kunskaper i läsning, skrivning och räkning. I den samhällsinformation som förmedlas via grundvux bör arbetsmiljöfrågorna översiktligt ingå.

Folkhögskolan är landets äldsta utbildningsform för kortutbildade vuxna som vill skaffa sig grundkunskaper. Det är önskvärt att behovet av utbildning i arbetsmiljöfrågor särskilt uppmärksammas i de enskilda folkhögskolornas planering av utbildningsinsatser.

Högskolans uppgift är att bedriva utbildning, forskning och utvecklingsarbete. Den grundläggande högskoleutbildningen ska vara yrkesförberedande eller ge vidareutbildning för redan yrkesverksamma.

Den arbetsmiljöutbildning som finns vid högskolorna avser i främsta hand tekniska yrken. Vid några av högskolorna ingår kurser i arbetsmiljöfrågor obligatoriskt på tekniska utbildningslinjer. Detta gäller t. ex. högskolan i Luleå. Inom andra utbildningslinjer än de tekniska är inslagen av utbildning i arbetsmiljöfrågor mycket begränsade.

Utredningen rörande information om arbetsmiljörisker vill betona det angelägna i att högskolan ger utbildning i arbetsmiljöfrågor i betydligt större utsträckning.

Utredningen föreslår därför att universitets- och högskoleämbetet får i uppdrag att se över de centrala utbildningsplanerna för olika utbildningslinjer.

- Arbetsmiljöfrågor bör reguljärt ingå som moment i kurser och som enstaka kurser i samtliga utbildningslinjer för tekniska yrken och för undervisningsyrken. Flertalet utbildningslinjer för administrativa, ekonomiska och sociala yrken samt vårdyrken bör även innefatta utbildning i arbetsmiljöfrågor. Av utbildningslinjerna för kultur- och informationsyrken är det speciellt angeläget att kurser i arbetsmiljöfrågor erbjuds studerande på journalistlinjen. Det är önskvärt att eleverna har möjlighet att välja kurs i arbetsmiljöfrågor på samtliga utbildningslinjer.
- Möjligheten att inrätta fristående enstaka kurser som behandlar arbetsmiljöfrågor har inte utnyttjats i någon större utsträckning vid de olika högskolorna. Fristående enstaka kurser i arbetsmiljöfrågor skulle kunna utnyttjas i betydligt större omfattning för fort- och vidareutbildning. Speciellt angeläget är det att kunna erbjuda denna form av fortbildning till lärare vid grundskola, gymnasieskola och arbetsmarknadsutbildning samt de personer i arbetslivet som i sitt arbete utformar och påverkar arbetsmiljön för andra. Enstaka kurser i arbetsmiljöfrågor vid högskolorna, särskilt kurser med distansundervisning, skulle sannolikt avsevärt kunna bidra till att öka kunskaperna om arbetsmiljörisiker och åtgärder av förebyggande art. Utredningen föreslår att universitets- och högskoleämnet också får i uppdrag att ge riktlinjer till högskolorna om att i ökad utsträckning inrätta fristående enstaka kurser i arbetsmiljöfrågor.

Utbildning för dem som finns i arbetslivet behövs i det praktiska arbetslivet för att bygga på de nödvändiga kunskaperna som ges genom det allmänna utbildningsväsendet.

Enligt arbetsmiljölagen ska arbetsgivare och arbetstagare samverka för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Arbetsgivaren ska enligt arbetsmiljölagen förvissa sig om att arbetstagaren har den utbildning som behövs och vet vad han eller hon har att iakttä för att undgå riskerna i arbetet. I lagen stadgas att arbetsgivare och arbetstagare gemensamt ska svara för att skyddsombuden utbildas. Utbildning och information i arbetsmiljöfrågor bör därför i olika grad omfatta alla kategorier på arbetsställena.

Arbetsmarknadens parter har genom avtal och överenskommelser närmare reglerat hur denna utbildning ska utformas och genomföras. Utbildningen, som i stor utsträckning finansieras via arbetarskyddsfonden, genomförs också under överinseende av arbetsmarknadens parter. För att förstärka utbildningen i arbetsmiljöfrågor för dem som finns i arbetslivet bör följande åtgärder övervägas:

- Arbetarskyddsstyrelsen bör utfärda en föreskrift om introduktion, instruktion och utbildning på arbetsstället samt även i andra föreskrifter ange om instruktion eller utbildning krävs för att undvika risker i arbetsmiljön.

Av föreskriften om introduktion, instruktion och utbildning bör också framgå att särskilda åtgärder kan vara erforderliga för att tillgodose informationsbehoven hos vissa grupper, t. ex. invandrare med språksvårigheter eller personer med olika arbetshandikapp.

Oavsett om arbetarskyddsstyrelsen utfärdar en särskild föreskrift om introduktion, instruktion och utbildning är det emellertid angeläget att arbetsgivare och arbetstagare på arbetsställena verkar för att nyanställdas och andras behov av information i arbetsmiljöfrågor tillgodoses.

- Utbildning av i skyddsorganisationen verksamma m. fl. behöver också i fortsättningen ges stöd.

Skyddsverksamheten på arbetsställena bygger på samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare. Det är därför viktigt att representanter för båda parter får en god utbildning i arbetsmiljöfrågor. Detta gäller, förutom dem som är direkt verksamma inom skyddsorganisationen, också andra lokala fackliga företrädare och representanter för arbetsgivaren.

Skyddsombudens rätt till utbildning har fastställts såväl i lag som i olika arbetsmiljöavtal. Särskilda överenskommelser om utbildning i arbetsmiljöfrågor har dessutom träffats.

Enligt arbetarskyddsfondens bedömning har hitills omkring 470 000 människor deltagit i någon form av arbetsmiljöutbildning under den senaste tioårsperioden. Trots detta har ännu inte samtliga skyddsombud och arbetsledare utbildats.

Tidigare har vissa grupper nämnts, som det är särskilt angeläget att nå med utbildning. För de skyddsombud och arbetsledare, som arbetar i miljöer där arbetstagarna är särskilt utsatta för risker, bör givetvis särskilda ansträngningar göras för att genom utbildning och på andra sätt bibringa dem kunskaper om riskerna och möjliga skyddsåtgärder. Många arbets-skador, hög sjukfrånvaro, förekomst av kemiska hälsorisker, snabba förändringar i miljön bl. a. genom införande av ny teknik kan användas som kriterier för prioritering av utbildningsinsatserna. Det finns också starka skäl att uppmärksamma behovet av utbildning av särskilt sårbara grupper, exempelvis invandrare. Dessa återfinns inte bara i de mest riskfyllda arbetena utan är också genom språksvårigheter och annan bakgrund mer utsatta än andra. I planeringen av utbildning bör också uppmärksammas strategiskt viktiga grupper som har betydelse för den vidare informationen på arbetsställena.

Utbildningen i arbetslivet i arbetsmiljöfrågor ställer nu nya krav på utbildningens genomförande. Nya utbildningsmaterial behövs för fortbildning om risker och möjliga skyddsåtgärder anpassad till förhållandena i en speciell bransch eller verksamhet.

Utbildningsinsatserna kan också behöva förnyas även i andra hänseenden. Insatserna kan behöva anpassas till särskilda yrkesgrupper eller fackliga företrädare respektive arbetsgivarföreträdare inom ett begränsat verksamhetsområde. Nya former för att snabbt föra ut nya rön från forskning och utveckling till berörda grupper bör också prövas, bl. a. möjligheten att utnyttja nya media, t. ex. videoteknik som används allt mer inom många andra samhällsområden. Utbildning kan behöva drivas i samverkan mellan arbetsgivare och fackliga organisationer men också i regi av en enskild part.

Det är angeläget att behovet av fortbildning i arbetsmiljöfrågor och nya utbildningsformer uppmärksammas både av arbetsmarknadens organisationer och av arbetarskyddsfonden. Det är också väsentligt att finna lämpliga former för bidrag till utbildning. Parternas möjligheter att själva ta initiativ till olika utbildningsinsatser bör därvid understödjas. Utredningen vill även understryka att medel från arbetarskyddsfonden ska kunna ställas till enskilda organisationers förfogande för utbildning i arbetsmiljöfrågor.

Arbetarskyddsfonden som har samordningsansvar för utbildningen om arbetsmiljörisker och förbättringar av arbetsmiljön i syfte att främja hälsa

och säkerhet i arbetslivet bör verka för dels att grundutbildning i arbetsmiljöfrågor alltfört tillhandahålls för nytillkomna grupper, dels att fortbildning anpassad till skilda gruppers behov kommer till stånd. Utredningen har inte anledning att närmare precisera sina förslag då arbetarskyddsfonden nyligen tillsatt en programutredning med uppgift att behandla bl. a. dessa frågor.

- Utbildning av arbetsledning, konstruktörer, tekniker, programmerare m. fl. som påverkar arbetsmiljön är av strategisk betydelse för att riskerna i arbetsmiljön ska kunna begränsas.

Dessa yrkesgrupper har inte alltid fått tillräcklig utbildning i arbetsmiljöfrågor i sin ordinarie yrkesutbildning. På grund av den snabba utvecklingen av ny teknik och nya arbetsformer finns emellertid också skäl att inom företag, myndigheter och organisationer se över hur behovet av utbildning för dessa grupper kan tillgodoses.

Utbildningsdelegationen vid arbetarskyddsstyrelsen, arbetarskyddsfonden och arbetarskyddsnämnden har nyligen tagit upp dessa gruppers utbildningsbehov. Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön anser också att det är angeläget att utbildning i arbetsmiljöfrågor särskilt upplagda för konstruktörer, administratörer m. fl. kommer till stånd. Behovet av utbildning för dessa grupper kan tillgodoses på många sätt. Möjligheten att inrätta fristående fort- och vidareutbildningskurser i arbetsmiljöfrågor vid högskolorna kan utnyttjas i större utsträckning. Arbetarskyddsstyrelsen och arbetarskyddsfonden bör också söka finna former för att till dessa grupper snabbt sprida nya rön från forskning och utveckling som rör arbetsmiljön.

- Utbildning av personal inom företagshälsovård och yrkesmedicin.

Eftersom såväl de yrkesmedicinska klinikerna som företagshälsovården förmedlar information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder på arbetsställena är successiv fortbildning av personalen, försörjning med informationsmaterial m. m., stöd för dem i deras arbete att föra ut nya rön. 1976 års företagshälsovårdsutredning, som bl. a. behandlar frågor och utbildning av företagshälsovårdspersonal, bör särskilt beakta behovet av fortbildning för företagshälsovårdens och de yrkesmedicinska klinikernas personal samt speciellt pröva om ökat utrymme kan ges åt pedagogik och informationsförmedling i utbildningen.

Insatser för bättre rådgivning och spridning av information om nya rön om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder

Från samhällets sida sprids information om nya rön om arbetsmiljörisker via rådgivning om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder av olika organ. Redovisning i översiktliga skrifter samt via tidskrifter och massmedia kan också bidra till att gemene man lättare ska kunna få del av vad som är känt om arbetsmiljörisker och arbetsmiljöns utveckling. Utredningen rörande information om arbetsmiljörisker föreslår en rad åtgärder för att förbättra spridningen av information om nya rön om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder.

gärder. Utredningen vill särskilt stryka under att en bättre rådgivning om kemiska hälsorisker i arbetslivet är angelägen att få till stånd.

Det är genom personlig kontakt som de flesta människor låter sig påverkas. Att sprida kunskaper i arbetsmiljöfrågor genom utbildning, rådgivning och uppsökande verksamhet kan visserligen te sig kostsamt jämfört med att sprida tryckt informationsmaterial. Information som sprids genom kontakter människor emellan har emellertid en mycket kraftfullare inverkan på deras val av handlingsmönster än information som sprids skriftligt. Direkt rådgivning i arbetsmiljöfrågor är därför väl så väsentligt som publikationsverksamhet. Den stora fördelen med rådgivning är dessutom att den får sin utgångspunkt i praktiska problem på arbetsställena och i sökandet efter lösningen på dem. Informationen kan därmed anpassas direkt till mottagarnas behov.

Yrkesinspektionen med den kommunala tillsynen, de yrkesmedicinska klinikerna, de regionala skyddsombuden, arbetsmarknadsorganisationerna samt företagshälsovården ger alla i sina kontakter med arbetsställena råd i arbetsmiljöfrågor. De regionala utvecklingsfondernas och branschforskningsinstitutens rådgivning till företag kan också ibland innefatta råd i arbetsmiljöfrågor. Även konsultföretag utnyttjas som rådgivare i arbetsmiljöfrågor. Därtill kommer en ansevärd mängd organ under ledning av arbetsmarknadens parter som också förmedlar råd och information i arbetsmiljöfrågor.

Utredningen rörande information om arbetsmiljörisker ser det som naturligt att det är de organ som olika grupper i arbetslivet är vana att vända sig till i arbetsmiljöfrågor, som i första hand bör förmedla utbildning, rådgivning och information i annan form.

Utredningen vill därför understryka vikten av fortbildning och informationsförsörjning för dem som arbetar med utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor för att innehållet i utbildning, rådgivning m. m. ska kunna ha god och jämn kvalitet.

- Rapporter direkt till arbetsgivare m. fl. om nya rön om risker i arbetsmiljön.

Ansvar för att informera de anställda om risker i samband med hanteringen av produkter, maskiner, redskap m. m. vilar på arbetsgivaren. Denne kan i sin tur kräva av sina leverantörer att få tillfredställande underlag för bedömning av riskerna. Det är emellertid ofrånkomligt att den bedömning av arbetsmiljörisker som myndigheterna arbetarskyddsstyrelsen, yrkesinspektionen, produktkontrollnämnden m. fl. gör är vägledande för bedömningar på de enskilda arbetsställena. Det ligger också i sakens natur att de centrala myndigheterna bättre än enskilda arbetsgivare har överblick över och tidigt får kännedom om risker som identifieras genom forskningsverksamhet och på annat sätt.

Arbetsgivarnas möjligheter att få tag på information som tydligt belyser hur farlig en produkt eller produktionsprocess är, kan i praktiken vara tämligen begränsade. De flesta arbetsgivare förlitar sig på information, som producenter och leverantörer är skyldiga att lämna. Denna information kan dock vara ofullständig eftersom producenter och leverantörer i sin tur många gånger har otillräckliga kunskaper. Svårigheten att få överblick över och tillgång till vad som är känt om nya rön och bedömningar av risker – framför allt om kemiska produkter – innebär till slut alltid att den enskilde arbetstagen drabbas. Ansträngningar för att bättre än hittills

sprida den information som växer fram i samhällets bedömning av risker i arbetsmiljön är därför angelägna. Då nya rön om risker bedöms allvarliga och upplysning om dem kan förebygga att människor skadas, vill utredningen betona värdet av att arbetarskyddsstyrelsen, produktkontrollnämnden m. fl. myndigheter eftersträvar att snabbt sprida varningar genom alla till buds stående medel via yrkesinspektionen, massmedia m. m.

Arbetarskyddsstyrelsen bör dessutom också med ledning av arbetsskadestatistiken särskilt rikta information om dödsolyckor och andra allvarliga skador till arbetsgivare i utsatta verksamheter och fackliga organisationer.

- "Konsumentupplysning" ur arbetsmiljösynpunkt om skyddsutrustning, produkter och tekniska anordningar m. m.

För att den enskilde ska kunna skydda sig mot de risker som följer med användningen av t. ex. en maskin eller produkt i arbetslivet behövs att information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder följer med produkten eller maskinen genom märkning, bruksanvisning m. m. Förhandskontroll att vissa krav är uppfyllda kan vara nödvändigt.

Den som ska köpa skyddsutrustning eller annan materiel som ska användas i arbetslivet får oftast med vägledning av annonser, reklam, utställningar m. m. göra en egen marknadsöversyn och söka efter erfarenheter på skilda håll för att få upplysningar om produkternas egenskaper. Produkter och tekniska anordningar är dessutom ofta otillfredsställande märkta. Bruksanvisningar är inte alltid på svenska, inte ens på skyddsutrustning avsedd för personligt bruk, som t. ex. andningsskydd. Även information om sådana produkter och tekniska anordningar som är provade och som uppfyller de krav som arbetarskyddsstyrelsen föreskriver är svåråtkomlig för den enskilde.

Det är angeläget att "konsumenterna" i arbetslivet kan få vederhäftig vägledning åtminstone i fråga om skyddsutrustning, produkter m. m. som granskats av myndighet.

Det är i första hand tillverkare och importörer samt på arbetsplatsen arbetsgivaren som ska förhandsbedöma om en ny produkt, teknisk anordning m. m. är säker ur arbetsmiljösynpunkt och också ge information om en säker hantering. Arbetsmiljölagen ger dock möjligheter för regeringen, eller, efter regeringens bemyndigande, för arbetarskyddsstyrelsen att föreskriva om förhandsgranskning och godkännande av maskin, redskap, skyddsutrustning eller annan teknisk anordning, arbetsprocess, arbetsmetod eller anläggning avsedd för viss verksamhet samt även för hälsofarliga kemiska produkter.

Arbetarskyddsstyrelsen har utarbetat flera föreskrifter med krav på granskning och godkännande, vilket i första hand avser det tekniska skyddet mot olycksfall och ohälsa. Möjligheterna att ställa krav på förhandsgranskning även vad gäller arbetsprocess, arbetsmetoder m. m. och kemiska produkter har utnyttjats i begränsad omfattning.

Vidare föreslås att arbetarskyddsstyrelsen får i uppdrag att aktivt verka för att informera "konsumenterna" inom sitt område om för dem väsentliga fakta och förhållanden om skyddsutrustning, produkter, tekniska anordningar m. m. Däri ingår utåtriktad information om för-

handsgranskning, provning och godkännande av produkter, tekniska anordningar m. m.

Den information som följer med produkter m. m. vid försäljning – dvs. uppgifter som är märkta på produkten, bruksanvisningar m. m. är viktiga informationskällor för dem som ska hantera produkterna. Arbetarskyddsstyrelsen bör därför kräva som villkor för typgodkännande av produkt, teknisk anordning m. m. att det finns bruksanvisning för produkten på svenska språket och att märkningen med varningstext etc. i förekommande fall är tillfredsställande.

□ Rådgivning om kemiska hälsorisker i arbetslivet

Så länge den information om kemiska hälsorisker, som följer kemiska ämnen och produkter vid hantering av dem i arbetslivet, är bristfällig är viktiga gruppers behov av information om kemiska hälsorisker otillfredsställt. Visserligen är det i första hand av vikt att informationsflödet från leverantörerna av produkter till användarna förbättras. De som är aktiva i skyddsarbetet på arbetsställena kan dock ibland behöva information utöver vad som framgår av märkningen av produkter m. m. Skyddsombuden och arbetstagare i allmänhet har ofta obesvarade frågor om kemiska hälsorisker. Men också arbetsgivare, kanske särskilt de som inte har företagshälsovård, har svårt att få tillräcklig information om kemiska hälsorisker i samband med produkthantering och andra arbetsmoment.

De frågor som dessa grupper kan söka svar på är sannolikt av mycket olika karaktär, från relativt enkla spörsmål som kan besvaras någorlunda lätt av dem som är välorienterade i bl. a. arbetsmedicin till frågor som kräver kvalificerade utredningar för att klarlägga produkters och ämnens riskfyllda verkningar. Så länge praktisk erfarenhet saknas av arten och omfattningen av dessa gruppers behov av information om kemiska ämnen och produkter är det svårt att precisera vilka åtgärder som erfordras för att tillgodose behoven. Utredningen föreslår därför att arbetarskyddsfonden får i uppdrag att vid yrkesmedicinska kliniker organisera en försöksverksamhet med rådgivning om kemiska ämnens och produkters egenskaper och effekter särskilt riktad till skyddsombud, personal inom företagshälsovården samt mindre företag utan företagshälsovård. Försöksverksamheten bör organiseras i samarbete med statens naturvårdsverk och Karolinska Institutets bibliotek och informationscentral samt i kontakt med landstingsförbunden i dess egenskap av huvudman för de yrkesmedicinska klinikerna, arbetarskyddsstyrelsen, yrkesinspektionen och statens miljömedicinska laboratorium. Syftet bör vara att få underlag för en bedömning av hur rådgivningen om kemiska hälsorisker i arbetslivet bör utvecklas.

Viss rådgivning under försöksverksamheten bör vara kostnadsfri för grupper som inte förfogar över egna medel, t. ex. skyddsombud. I övrigt bör kostnadstäckning genom viss avgiftsbeläggning prövas.

Det finns situationer, t. ex. vid kemikalieolyckor, där människor utsätts för akuta förgiftningar och snabba råd om åtgärder är av vikt. Giftinformationscentralen, landets enda enhet i sitt slag, har att besvara förfrågningar från allmänhet och sjukvårdande insatser rörande akuta förgiftningar. Giftinformationscentralen kan i brådskande fall nås bl. a. på telefonnummer 90 000.

Förfrågningarna om akuta kemiska hälsorisker i arbetslivet till giftin-

formationscentralen har ökat i antal under senare år.

Giftinformationscentralen har ej officiellt haft ansvar för dessa frågor, men då ingen annan instans med jourservice hela dygnet funnits där information kunnat ges om akutriskerna har man vänt sig till giftinformationscentralen.

Utredningen anser att det är angeläget att giftinformationscentralens service kan omfatta akuta förgiftningar som kan inträffa i arbetslivet. Utredningen föreslår därför att giftinformationscentralens service byggs ut till att omfatta rådgivning vid akuta förgiftningar i arbetslivet.

Utredningen vill vidare förorda att arbetarskyddsfonden även framgent bör verka för att stimulera produktionen av vederhäftiga och pedagogiskt tillrättalagda skyddsblad om kemiska ämnen som förekommer i arbetslivet.

□ Rådgivning om god teknikanvändning

Svenskt arbetsliv präglas av hög teknikanvändning och stark föränderlighet. Att ta till vara den tekniska utvecklingens vinster har varit en av drivkrafterna i samhällsutvecklingen. En verksamhets art, arbetets organisation och produktionsförhållanden styr hurdan arbetsmiljön blir. Varje användning av en ny produkt eller ny teknik i en verksamhet kan också innebära att nya risker uppstår.

Samtidigt kan förändringen ofta göra det möjligt att i väsentliga avseenden förbättra arbetsmiljön. Det finns därför skäl att särskilt se på vad sätt erfarenhet av ny teknik kan föras ut i syfte att dels stimulera till god teknikanvändning, dels öka medvetandet om de risker som förs in i arbetsmiljön genom ny teknik. Informationsinsatser med det dubbla syftet bör kunna bidra till att en sund och säker arbetsmiljö skapas innan problem uppstått.

Det behov som finns av information om vad ny teknik innebär i en verksamhet tillgodoses inte tillfredsställande i dag. Flertalet företag har inte i sin egen organisation tillgång till expertis med sådan marknadsöverblick att de alltid kan ta till vara de möjligheter som ny teknik erbjuder att öka produktiviteten och samtidigt förbättra arbetsförhållandena för dem som är verksamma inom företaget. Företagen kan utnyttja dels konsulttjänster, dels sina branschorganisationer för att öka sin egen kunskap. Särskilt mindre och medelstora företag – som i många fall inte är knutna till någon branschorganisation – har emellertid svårt att alltid ta till vara de fördelar som ligger i ny teknik.

De fackliga organisationerna söker på olika sätt få överblick av vad ny teknikanvändning kan innebära.

Flera samhällseliga organ har bland sina uppgifter att stimulera företag till att ta tillvara de möjligheter som vilar i användning av ny teknik. Statens industriverk, de regionala utvecklingsfonderna, styrelsen för teknisk utveckling och delegationen för teknisk och vetenskaplig informationsförsörjning är några. De flesta förfogar över medel för kursverksamhet och informationsinsatser som delas ut efter ansökningar. Praktisk verksamhet med att tillhandahålla och sprida saklig och opartisk information om erfarenheter från arbetsmiljösynpunkt av ny teknikanvändning är dock begänsad. Några av de kollektiva forskningsinstituterna har finansiellt stöd från styrelsen för teknisk utveckling (STU) för att ge rådgivning delvis

gratis, delvis mot låg avgift till mindre och medelstora företag. Denna är dock begränsad till tekniska frågor och omfattar inte rådgivning i arbetsmiljöfrågor.

Utredningen föreslår att arbetarskyddsfonden organiserar en försöksverksamhet med dokumentation, demonstration och rådgivning om god teknikanvändning i arbetslivet med särskild tonvikt på teknikens samband med arbetsmiljö och arbetsorganisation, för att vinna erfarenheter, som kan ligga till grund för bedömning av fortsatta insatser. Försöksverksamheten bör organiseras vid Institutet för verkstadsteknisk forskning vad gäller information om verkstadsteknik och vid arbetslivscentrum vad gäller teknikanvändning i kontorsmiljö. Rådgivningen bör bedrivas med inriktning på att tillgodose informationsbehovet i främst mindre och medelstora företag.

□ Rådgivning till mindre företag

Flera undersökningar har visat att skyddsarbetet i mindre företag i många avseenden är sämre än i företag där skyddskommitté finns. Förebyggande kontroller, skyddsronder, arbetsinstruktion m. m. ägnas mindre uppmärksamhet i mindre företag än i större företag. En medveten planering av skyddsverksamheten saknas ofta. Detta innebär också att information om arbetsmiljörisiker och skyddsåtgärder ofta är bristfällig. De mindre företagen nås därtill ofta inte av den informationsverksamhet och de aktiviteter i övrigt som branschorganisationer, arbetsgivarorganisationer och fackliga organisationer bedriver för att förbättra arbetsmiljön för sina medlemmar, eftersom organisationsanslutningen är låg både på arbetsgivar- och arbetstagar sidan. De flesta mindre företag saknar också företagshälsovård. Utbildningen i arbetsmiljöfrågor är även starkt eftersatt i de mindre företagen.

Effektivare samverkan mellan de organ i samhället som nu var för sig arbetar med att höja arbetsmiljöns kvalitet och att stödja de mindre företagens utveckling är angelägen, eftersom skapandet och vidmakthållandet av en tillfredsställande arbetsmiljö är ett led i att trygga goda produktionsförutsättningar.

Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön föreslår därför att arbetarskyddsstyrelsen och statens industriverk får i uppdrag att göra en utredning i kontakt med styrelsen för teknisk utveckling, delegationen för teknisk och vetenskaplig informationsförsörjning, Statens institut för företagsutveckling (SIFU), arbetarskyddsfonden och arbetsmarknadens parter. Utredningen bör utmynna i förslag om hur samverkan bör utvecklas mellan de organ i samhället som verkar för bättre arbetsmiljö och de organ som stöder mindre och medelstora företags utveckling.

□ Redovisning av arbetsmiljöutvecklingen

Öppen samlad redovisning av vad som är känt om arbetsmiljön och dess utveckling kan bidra till att skapa gemensamma föreställningsramar i värderingen av arbetsmiljörisiker. Genom att kunskaper och medvetande växer kan bevakningen av såväl kända som okända risker i arbetsmiljön underlättas.

I syfte att tillgodose allmänhetens behov av information om arbetsmiljöns tillstånd och utveckling utgavs 1978 en provutgåva av en miljöstatistisk årsbok om arbetsmiljön. Provtgåvan sammanställdes av statistiska

centralbyrån (SCB) under ledning av miljödatanämnden. Redovisningen i årsboken bygger i första hand på offentlig statistik – främst SCB:s levnadsnivåundersökningar – men också på statistik från riskförsäkringsverket, socialforskningsinstitutet och arbetarskyddsstyrelsen. Detta är den enda samlade redovisningen som gjorts över vad som är känt om arbetsmiljön och det fanns inom SCB planer på en fortsatt utgivning av miljöstatistisk årsbok ungefär vart tredje år. Rikstäckande statistik där man mätt arbetsmiljön med instrument eller genom expertbedömningar saknas i övrigt. I regeringens budgetproposition 1981/82:100 avvisas dock SCB:s begäran om medel för den fortsatta utgivningen.

Den redovisning som i övrigt görs för en bredare allmänhet av hur arbetsmiljön utvecklas och vilka åtgärder som vidtas finns i enstaka rapporter och i artiklar i olika tidskrifter.

Bristen på samlad officiell redovisning av arbetsmiljöns kvalitet och utveckling är förvånade med tanke på de stora grupper som är intresserade av att följa vad som sker. Behovet av samförstånd om vilka problem som är viktiga att uppmärksamma, om hur de bedöms från samhällets sida och om vilka insatser som är angelägna i det förebyggande arbetet blir särskilt påtagligt i tider då resurserna är knappa. Det är därför angeläget att statistiska centralbyrån ges möjlighet att fortsätta utvecklingen av officiell statistik som belyser förhållandena i arbetslivet så att en samlad arbetsmiljöstatistik med jämna mellanrum kan presenteras i en publikation för en bred publik. Därutöver kan för särskilda områden krävas samlade redovisningar över forsknings- och undersökningsverksamhet för att spegla kunskapsläget inom respektive område samt vilka bedömningar och prioriteringar som görs av myndigheterna. Utredningen föreslår att arbetarskyddsfonden och arbetarskyddsstyrelsen på lämpligt sätt beaktar behovet av sådan översiktlig redovisning om arbetsmiljöns kvalitet och utveckling.

Massmedias medverkan i att sprida information om arbetsmiljörisker

Massmedia, dvs. dagspress och andra tidningar, radio och TV, har stor betydelse för människors möjligheter att hålla sig informerade om olika företeelser i samhället, inte minst när det gäller att uppmärksamma risker eller plötsligt uppkomna förändringar i arbetslivet. Även om massmedia som opinionsbildare inte ensamma kan åstadkomma stora förändringar i kunskaper eller beteenden, så kan förändringar påskyndas med hjälp av massmedia genom att frågor väcks och diskuteras.

Trots att massmedia under senare år givit ökad uppmärksamhet åt arbetsmiljön och dess problem är det många som uttrycker önskemål om att massmedia ytterligare skärper sin bevakning av området. Exempelvis efterlyses populärvetenskapliga TV-program och mer sakligt underbyggda artiklar i dags- och fackpress. Förutsättningarna för journalister att bevaka utvecklingen på arbetsmiljöområdet kan emellertid förbättras.

Utredningen förordar att arbetarskyddsstyrelsen och arbetarskyddsfonden som ett led i sin informationsverksamhet ytterligare bör uppmärksamma journalisternas informationsbehov och ger dem service bl. a. genom att anordna seminarier för dem.

Vidare bör Nämnden för fortbildning av journalister (FOJO) planera en förbättrad fortbildning vad gäller arbetsmiljöfrågor i kontakt med bl. a.

arbetskyddsstyrelsen och arbetsmarknadens parter.

Myndigheter och organisationer bör dessutom i kontakt med bl. a. Sveriges Utbildningsradio AB verka för att ett ökat programutbud av arbetsmiljöfrågor kommer till stånd i radio och TVs utbildningsverksamhet. Utredningen föreslår också att arbetskyddsfonden utlyser stipendier för att ge journalister möjlighet att under viss tid sätta sig in i och skildra frågor av betydelse för arbetsmiljön. Stipendierna bör även kunna användas för att stimulera forskare till att i pressen publicera populärvetenskapliga presentationer av rön i viktigare arbetsmiljöfrågor.

Insatser för att bättre anpassa informationen om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder till vissa gruppers behov

I arbetslivet finns grupper av människor som av olika skäl behöver information i arbetsmiljöfrågor som är särskilt anpassad för deras behov och förutsättningar. Hit hör t. ex. människor som är ovana i arbetet och personer som genom t. ex. dåliga kunskaper i svenska, olika handikapp m. m. har svårt att tillgodogöra sig den information som finns och sprids genom de vanliga kanalerna. Hit hör också människor som är svåra att nå med information beroende på att de t. ex. arbetar i småföretag, på utspridda arbetsplatser, är isolerade i sitt arbete m. m. Utredningen har tecknat en bild av hur insatser för utbildning, rådgivning och information kan förbättras för två grupper. Den ena är invandrarna. Den andra är människor som är svåra att nå med information på grund av syn-, hörsel- eller förståndshandikapp.

Åtgärder för att förbättra arbetsmiljöinformation till invandrare.

Omkring 10 % av arbetskraften i Sverige är invandrare. Cirka hälften av dessa kommer från andra nordiska länder. Bland invandrarna finns arbetstagare för vilka språksvårigheter i kombination med annan kulturell bakgrund och utbildning gör att kraven på förstälighet information om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder kan vara svåra att tillgodose.

Ett ytterligare skäl till att invandrarnas behov av arbetsmiljöinformation särskilt bör uppmärksammas är att många också har riskfyllda arbeten. Det är en större andel av invandrarna än av den infödda arbetskraften som har besvärliga arbetsförhållanden som t. ex. fysiskt belastande arbete, utsätts för buller, har svårt smutsande eller enformigt och stressande arbete m. m. Detta kan bl. a. innebära större risk för olycksfall i arbetet och arbetsskador.

För många invandrare är arbetsmiljön dessutom ny och främmande. Många känner inte till de risker som är väl kända och skyddsåtgärder som är självklara för dem som är vana vid arbetsförhållandena. De är ibland också mera benägna att acceptera en sämre arbetsmiljö än svenskarna, vilket kan bero på att arbetsmiljöfrågor inte har uppmärksamats i hemlandet i samma utsträckning som i Sverige.

Invandrare behöver vara informerade om arbetsmiljörisker och kunna skydda sig mot dessa i lika stor utsträckning som svenskar, men de har inte samma möjligheter att tillgodogöra sig information. Bristande kunskaper i svenska språket, bristfällig tillgång till informationsmaterial och annor-

lunda traditioner i arbetslivet är några orsaker till detta.

Utredningen föreslår att skolöverstyrelsen i samråd med invandrarverket och arbetarskyddsstyrelsen tillser att den samhälls- och arbetslivsorientering som ges i samband med svenskundervisningen för invandrare omfattar arbetsmiljöfrågor. Skolöverstyrelsen bör också se till att orientering om arbetsmiljöfrågor och arbetsterminologi ingår i samtliga tolkutbildningar. Det är därtill av värde om de av skolöverstyrelsen utarbetade ordlistorna för tolkutbildningen innehåller arbetsmiljöterminologi.

Utredningen vill också understryka vikten av att arbetarskyddsstyrelsen i sina föreskrifter betonar invandrarnas behov av information och utbildning, då stora invandragrupper berörs av föreskrifternas innehåll.

På vissa arbetsställen finns också s. k. arbetsplatstolkar som på arbetsstället kan hjälpa till i den dagliga kontakten med skyddsombud och arbetsledning. De är fackliga förtroendevalda men har i regel fått särskild utbildning. På många arbetsställen med få invandrare samt invandrare som tillhör små språkgrupper saknas emellertid sådan tolkservice. Utredningen har diskuterat möjligheten att utse regionala arbetsplatstolkar, dvs. tolkar som kan vara verksamma inom en region och ge tolkservice vid flera arbetsställen. Utredningen föreslår att regeringen låter utreda den frågan.

Utredningen betonar också vikten av att arbetarskyddsstyrelsen, arbetarskyddsfonden m. fl. i samråd med statens invandrarverk ger ut informationsmaterial om arbetsmiljöfrågor på invandrarpråk i ökad utsträckning. Audio-visuellt material, bildspråk och enkla symboler i studiematerial, läromedel och arbetsinstruktion, spridning av arbetsmiljöinformation på invandrarpråk via fackföreningspress, personaltidningar m. m. är i övrigt exempel på åtgärder som förbättrar invandrarnas tillgång till information. Arbetarskyddsfonden bör även i sin verksamhet sträva efter att stimulera organisationerna på arbetsmarknaden att uppmärksamma behovet av utbildning och information i arbetsmiljöfrågor för invandrare. Myndigheter och organisationer bör därtill verka för att invandrarredaktionerna i radio och TV i större utsträckning tar upp arbetsmiljöfrågor. Dessutom rekommenderas att invandrarnas egna organisationer och tidningar i större utsträckning används för att sprida arbetsmiljöinformation till invandrare.

- Åtgärder för att förbättra arbetsmiljöinformation till synskadade, hörselskadade och förståndshandikappade

Utredningen understryker också vikten av att arbetarskyddsstyrelsen, arbetarskyddsfonden m. fl. myndigheter inom arbetsmiljöområdet uppmärksammar de synskadades, hörselskadades och förståndshandikappades behov av information i arbetsmiljöfrågor. De informationsmedia som används bör vara tekniskt anpassade till dessa handikappsgruppers förutsättningar, t. ex. bandinspelningar, informationsmaterial med tydlig och stor stil för synskadade, videoteknik för hörselskadade och lättläst litteratur för förståndshandikappade.

Organisatoriska frågor

I direktiven för utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön framförs att det kan vara viktigt att ett organ har ett övergripande och samordnande ansvar både för bevakningen av inkommande information och för dokumentationsverksamhet. Utredningen har emellertid inte funnit skäl att utpeka ett enda organ som ansvarigt för att sprida kunskaper om riskerna i arbetsmiljön utan vill i stället betona att det ligger ett värde i frihet i sökandet efter kunskap och mångfald i utbud och kunskap. Utredningens förslag syftar därför bl. a. till att tydligare precisera rollen för de samhällseliga organ som arbetar med utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor. De rör främst verksamhet som bedrivs vid arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen, arbetarskyddsfonden, arbetslivscentrum, produktkontrollnämnden, statens miljömedicinska laboratorium, giftinformationscentralen, universitets- och högskoleämbetet samt högskolorna, skolöverstyrelsen, forskningsrådsnämnden, delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, statistiska centralbyrån samt de yrkesmedicinska klinikerna. Förslagen förutsätter inga omfattande organisatoriska förändringar.

Kostnader och finansiering

Samhällets kostnader för arbetsbetingad ohälsa är av okänd storlek. Det är emellertid uppenbart att de är betydande. Förhållandena i arbetsmiljön påverkar allvarligt hälsotillståndet hos stora grupper arbetstagare. Kostnaden för bortfallet i produktionen till följd av sjukdom under 1978 har t. ex. beräknats uppgå till 4,7 % av BNP, dvs. 19 miljarder kronor. En förbättring av hälsan som leder till minskad sjukskrivning är av statsfinansiell betydelse.

Åtgärder för att öka kunskaperna om risker i arbetsmiljön och om riskförebyggande åtgärder kan på sikt bidra till att sänka såväl samhällets som enskildas kostnader för arbetsbetingad ohälsa. Förslagen om förstärkta insatser med det syftet från samhällets sida bör bedömas mot den bakgrunden. Om de föreslagna åtgärderna bidrar till att begränsa den arbetsbetingade ohälsan är samhällets vinst på sikt större än kostnaderna för att genomföra förslagen.

Utredningen har diskuterat principerna för avgiftsbeläggning av vissa tjänster med information om arbetsmiljörisiker och skyddsåtgärder. Det finns vissa tjänster i samhället som därför bör vara kostnadsfria för medborgarna. Information är en nyttighet som är resultatet av ibland mycket kostnadskrävande arbete. Det stora informationsutbudet via utbildningsväsendet samt genom våra väl utbyggda forskningsbibliotek och folkbibliotek, där vem som helst kan få tillgång till vilken litteratur som helst, är goda exempel på hur information från forskning, utveckling och viss information från myndigheter tillhandahålls, utan att användaren behöver stå för kostnaderna. Principerna för vem som ska bära kostnaderna för den information samhället tillhandahåller för enskilda användare – om det ska vara samhället som helhet via skattemedel eller om det ska vara den enskilda användaren helt eller delvis – är dock föremål för debatt.

Enligt utredningens mening bör visst informationsmaterial i arbetsmiljöfrågor tillhandahållas gratis från samhällets sida. Ett par exempel på sådant material är tidningen Arbetarskydd och arbetarskyddsfondens information om svensk arbetsmiljöforskning. Dessutom bör de tjänster som tillhandahålls via ett ansvarsbibliotek för arbetsmiljölitteratur vid arbetarskyddsstyrelsen i princip vara kostnadsfria för kunderna. Kunderna bör dock få betala avgifter för sökningar i databaser, kopior etc. enligt principer som arbetarskyddsstyrelsen fastställer i samråd med delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning och riksrevisionsverket.

Den betydelse, som arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter och de populära versionerna av dem har, bör också understrykas. Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter måste anses vara av stor betydelse för bl. a. skyddsombudens verksamhet. Krav har i skilda sammanhang också framförts om att bl. a. skyddsombuden skulle få föreskrifter gratis. Huvudregeln är att arbetsgivaren ska tillhandahålla de föreskrifter och andra författningar som behövs på respektive arbetsställe. Samtidigt är det viktigt att yrkesinspektionen i samband med sina besök kan fortsätta att gratis dela ut de föreskrifter som erfordras. Det bör också vara ett viktigt led i yrkesinspektionens arbete vid besök på arbetsställe att kontrollera att erforderliga föreskrifter finns till hands. Föreskrifter kan emellertid spridas gratis till vissa grupper, t. ex. i samband med utbildning, rådgivning och annan informationsverksamhet i arbetsmiljöfrågor som riktar sig mot en speciell behovsgrupp eller en särskild bransch etc. Arbetarskyddsfonden och andra intressenter bör som ett led i olika slag av insatser för utbildning och upplysning också befrämja spridning av föreskrifter som har betydelse i sammanhanget.

Större delen av de åtgärder som utredningen föreslagit är av den karaktären att de bör kunna genomföras inom ramen för pågående verksamhet. Sådana åtgärder har inte kostnadsberäknats. Kostnaderna för de åtgärder vid statliga myndigheter som därutöver är erforderliga har beräknats till 5,6 milj. kronor.

Vissa förslag som framlagts kräver ytterligare prövning, både vad gäller åtgärdernas utformning och omfattning. Därmed är det också svårt att inom ramen för utredningens arbete göra någon detaljerad kostnadsberäkning. Särskilt gäller detta vissa av de förslag till åtgärder som utredningen förutsatt, att arbetarskyddsfonden efter prövning finansierar. Flera av de förslagen innebär inte något principiellt nytt utan utgör snarare ett fullföljande av insatser som i många fall redan inletts.

Åtskilliga av utredningens förslag rör förmedling av eller försörjning med vetenskaplig och teknisk information. Flera av förslagen är avsedda att stödja arbetsmiljöarbetet vid mindre och medelstora företag. Medel för att finansiera de föreslagna insatser som inte redan finansieras inom gällande budgetramar bör därför kunna tas bl. a. från anslag för här nämnda ändamål. Anslag för sådan verksamhet har bl. a. delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, forskningsrådsnämnden, universitets- och högskoleämbetet, högskolorna, styrelsen för teknisk utveckling samt arbetarskyddsfonden. Utredningen erinrar också om de outnyttjade medel som ursprungligen avsättes för statliga garantilån 1975-76.

4 Särskilda yttranden

Särskilda yttranden avgavs av några av de sakkunniga och experterna. De rörde förslaget rörande arbetslivscentrums insatser i rådgivningen om användningen av ny teknik, förslagen om ändring av sekretesslagen, förslagens omfång och kostnadskonsekvenser samt finansiering av vissa av förslagen med medel från arbetarskyddsfonden.

Statens offentliga utredningar 1982

Kronologisk förteckning

1. Real beskattning. B.
 2. Real beskattning. Bilaga 1-3. B.
 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. B.
 4. Tandvården under 80-talet. S.
 5. De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. Kn.
 6. Sockernäringsen. Jo.
 7. Talböcker-utgivning och spridning. U.
 8. Videoreklamfrågan. Ju.
 9. Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. Bo.
 10. Sanering efter industrinedläggningar. Bo.
 11. Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. S.
 12. Statlig fondförvaltning m. m. E.
 13. Kommunalföretaget. Kn.
 14. Tillväxt eller stagnation. E.
 15. Internationella företag i svensk industri. I.
 16. Skatt på energi. B.
 17. Skatt på energi. Bilagor. B.
 18. Försvarsbete och föräldraskap. A.
 19. Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. U.
 20. Kommunerna och näringslivet. Kn.
 21. Ett effektivare vite. Ju.
 22. Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. A.
 23. Fritidsboende. Bo.
 24. Vidgad länsdemokrati. Kn.
 25. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. Ju.
 26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. Ju.
 27. Svensk industri i utlandet. I.
 28. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. E.
 29. KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. U.
 30. Information om arbetsmiljörisker. A.
 31. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. A.
 32. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljöinformation-påverkan, behov och utbud. A.
 33. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. A.
-

Statens offentliga utredningar 1982

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Videoreklamfrågan. [8]
Ett effektivare vite. [21]
Rättegångsutredningen. 1. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. [25]
2. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. [26]

Socialdepartementet

Tandvården under 80-talet. [4]
Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. [11]

Ekonomidepartementet

Statlig fondförvaltning m. m. [12]
Tillväxt eller stagnation. [14]
Löntagarna och kapitaltillväxten 9. [28]

Budgetdepartementet

Realbeskattningsutredningen. 1. Real beskattning. [1] 2. Real beskattning. Bilaga 1-3. [2] 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. [3]
Energiskattekommittén. 1. Skatt på energi. [16] 2. Skatt på energi. Bilagor. [17]

Utbildningsdepartementet

Talböcker-utgivning och spridning. [7]
Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. [19]
KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. [29]

Jordbruksdepartementet

Sockernäringsen. [6]
Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. [22]

Arbetsmarknadsdepartementet

Förvärvsarbete och föräldraskap. [18]
Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön. 1. Information om arbetsmiljörisker. [30] 2. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. [31] 3. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljö-information-påverkan, behov och utbud. [32] 4. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. [33]

Bostadsdepartementet

Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. [9]
Sanering efter industrinedläggningar. [10]
Fritidsboende. [23]

Industridepartementet

Direktinvesteringsskommittén. 1. Internationella företag i svensk industri. [15] 2. Svensk industri i utlandet. [27]

Kommundepartementet

De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. [5]
Kommunalföretaget. [13]
Kommunerna och näringslivet. [20]
Vidgad länsdemokrati. [24]

